

TARTU ÜLIKOOL
Filosoofiateaduskond
Kultuuriteaduste ja kunstide instituut
Kirjanduse ja teatriteaduse osakond

Monika Ambre
Jumalannakujutluse võrdlus teostes
Hasso Krulli "Jumalanna pesa" ja Riina Grethieli "Suure Jumalanna müsteeriumid"
Bakalaureusetöö

Juhendajad:
Dr. theol. Lea Altnurme
Prof. Arne Merilai

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Jumalannakultuuri taust.....	7
1.1. Ajalooline ülevaade.....	7
1.1.1. Jumalannakultuuri tänapäev ja ajalugu.....	7
1.1.2. Ajalooline allakäik: jumalanna lammutatakse tükkideks	10
1.1.3. Üks algne müütiline jumalanna	11
1.2. Soouuringud	11
1.2.1. Sooline ebavõrdsus ja inimõigused.....	12
2. Jumalanna motiivid Uku Masingu luulekogus „Udu Toonela jõelt“	14
2.1. Masing ja naised.....	14
2.2. Jumalanna esinemiskujud Masingu luules	15
2.3. Masingu võrdlus Grethieliga.....	16
2.3.1. Masing ja Grethiel: ekstaas ja õndsus.....	17
2.3.2. Masing ja Grethiel: haldja abil valgustunuks	18
3. Krull ja Grethiel: jumalannakujutus folkloorses ja mütoloogilises aineses	20
3.1. Jumalannakujutus algupäramüüdis	20
3.1.1. Krull: absoluutse alguse müüt	20
3.1.2. Grethiel: loomisprotsessi kirjeldus	22
3.2. Jumalanna kirjas ja sümbolites	25
3.2.1. Grethiel: kiri muistses jumalannakultuuris	25
3.2.2. Krull: kiri, piltmõistatus, jumalanna keel	27
3.2.3. Krull: sümbolid <i>lind</i> ja <i>madu</i>	28
3.2.4. Krull: sümbolid <i>muna</i> ja <i>õnneratas</i>	29
3.2.5. Krull: sümbolid <i>kuusnurk</i> ja <i>sünnitamine</i>	30
3.2.6. Krull: sümbol <i>pesa</i>	31
3.2.7. Grethiel: Suure Jumalanna sümbolid.....	32
3.2.8. Grethiel: sümbolid <i>metskult</i> ja <i>madu</i>	33
4. Krull ja Grethiel: jumalannakujutus uues religioonis	35
4.1. Grethiel: jumalanna tagasitulek meie kultuuri uue vaimuse lainel	35
4.2. Krull: maausk ja kosmiline kristlus	38
Kokkuvõte	41
Allikad.....	44
Summary	47

Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on anda kirjeldav-võrdlev ülevaade kahe teose jumalannakujutlusest: Hasso Krulli „Jumalanna pesa“ ja Riina Grethieli „Suure Jumalanna müsteeriumid“. Olles mõlema teosega paar aastat tagasi tutvunud, tundus mulle, et autorite jumalannakujutlused teatud määral kattuvad ning teoseid oleks huvitav võrrelda. Võib isegi öelda, et teosed lausa nõudsid ühist käsitlust.

Töö teemavalik on tingitud ühelt poolt mu huvist nii tänapäevase kui ajaloolise jumalannakultuse vastu ning teiselt poolt soovist julgeda käsitleda esoteerika valdkonda. Teen seda Riina Grethieli (edaspidi Grethiel) loominguga kaudu võrrelduna Hasso Krulli (edaspidi Krull) esseistikaga. Autorite valik lähtus teemast – tänapäevases eesti kirjanduses on nemad ainsad, kes jumalannakujutlust loovad.

Uurimistöö on interdistsiplinaarne, hõlmates allikmaterjali ja uurimisvõtteid nii kirjandusteadusest, folkloristikast, võrdlevast usundiloost kui semiootikast. Töö laiemaks eesmärgiks on uurida ja võrrelda autorite jumalannakujutlusi ning proovida selgusele jõuda, millist uut religioosset kujutlust nad loovad. Sellest tulenevalt tegelen antud töös autorite maailmavaateliste väärtuste uurimisega, jättes kõrvale esteetilised ja poetilised väärtused. Puudutan ka tänapäeval populaarsust koguva jumalannakultuuri ja -religiooni tagamaid, mida mõjutab sooline võrdõiguslikkus.

Töö on jaotatud nelja peatükki ning koostatud rakendades referatiiv-uurimuslikku meetodit. Esimeses peatükis annan ülevaate jumalannakultuurist läbi ajaloo ning võtan vaatluse alla jumalannakultuse taastekke soouuringute seisukohast. Teine peatükk kirjeldab kokkupuutepinda esimese Eesti Vabariigi aegse kirjandusega, täpsemalt Uku Masingu loomingus leiduva jumalanna kujuga. Kolmas peatükk annab ülevaate jumalannakujutlusest Krulli ja Grethieli teostes läbi algupäramüüdi ja sümbolite analüüsi. Neljas peatükk vaatleb uusi religioosseid jumalannakujutlusi, mida Krull ja Grethiel on loonud.

Nii Krull kui Grethiel lähenevad jumalannakujutlusele läbi eestlaste muinaspärandi – Krull analüüsib semiootiliselt läänemeresoome regilaululist algupäramüüti ehk loomislaulu ning Grethiel otsib jumalanna juuri kogu maailma muinaspärandist ja samuti sellest samast regilaululisest loomisloost. Mõlema autori tekstid on subjektiivsed, spekulatiivsed ja mängulised. Nad loovad oma müüte jumalannast ning loodavad, et ehk neid jäädakse uskuma – ehk väärtustatakse tänapäevast müüti sama ehtsana kui iidsetki. Lugeja saab ise otsustada, kas ta usub neid või mitte.

Kui Krulli kirjutis on mütopoeetiline essee, kus ta loob maausulises võtmes uut müüti jumalannast kui algsest jumalusest, siis Grethieli teose võib paigutada nii religiooniloo, alternatiivajaloo kui ka ime- ja teadusulme žanrisse¹. Kuigi Grethiel otseselt ei taotle ulmežanris loomist, põhineb ja lähtub kogu tema jumalannakujutus ta isiklikest meditatsiooninägemustest, mis on ebareaalsed ja imepärased. Imeulme tunnustele osutavad Grethieli loomingus esinevad haldjad ja kõrghaldjad (Grethiel 2012:123-128), loodusvaimud, inglid, valgusolendid ning muidugi nii Jumal kui Suur Jumalanna. Teadusulme žanrile viitavad valguskeharännud, Mer-Ka-Ba, püha geomeetria, Platoni kehad ja elulille mustri kirjeldus (samas:170 ja 38 ja 81-84). Teadusulmele kohaselt spekulereib Grethiel ka võimalikest tulevikusündmustest, n väidab, et kanaldamine ja selgeltnägemine on tulevikumeetodid (samas:86) – need, mille abil eestlased saavad taastada oma minevikupärandi; või kirjeldavad tema õpilased võimalikku tulevikku planeedil Maa, n „On möödunud 1000 aastat /.../. Elu on tõeline õndsus. Inimesed suhtlevad omavahel ja kõige elavaga telepaatilisel teel. Pole enam erinevaid keeli ega rasse. /.../ Pole vaja raha nimel rügada, sest seda pole/.../“ (samas:259-260). Grethieli meditatsiooninägemuste stiili võib kirjeldada kui teadlikku unistamist – istuv suletud silmadega ärkvel inimene näeb visioone.

Mõlemad autorid on lisanud oma tekstide vahele ka selgitavaid fotosid sümbolitest ja ajaloolistest säilmetest, Grethieli raamatus on lisaks ka tema enda kunstiloomingut (mandalad, mis on pühendatud Suurele Jumalannale, õitsengule, Kuldsele Emandale, küllusele, rahule, Suurele Keskpäikesele jne.). Krulli tekstis esineb vaid 4 pilti, Grethieli tekstis on pilte kokku 88 ning pildid mõjuvad teksti lahti seletavalt, nii peaks tekkima lugejal parem arusaam ja ülevaade sellest, mida autor öelda tahab.

Krull ja Grethiel käsitlevad jumalannat erinevalt. See algab kasvõi sellest, et Grethiel kirjutab oma raamatus läbivalt jumalannast austavalt suure algustähega, Krull mitte. Lisaks kasutab Grethiel jumalanna-sõna ees veel täiendit „Suur“. Seetõttu, soovides kasutada sama-sugust väljendit, nagu autorid ise kasutavad, nimetan ka mina oma töö erinevates lõikudes jumalannat erinevalt: näiteks „Suur Jumalanna“, kui käsitlen Grethieli jumalannakujutlust ning tavapäraselt „jumalanna“, kui tegelen Krulli jumalanna analüüsiga.

Grethiel rõhutab oma teoses paljusid sõnu rasvases kirjas (need on siis ilmselt teistest olulisemad ning lugeja peaks nende kohta rohkem juurde uurima vmt). Käsitledes Grethieli

¹ Nii ime- kui teadusulme käsitlevad maailma sellisena, nagu see meie kollektiivselt jagatud reaalsuskujutelmades üldiselt ei ole. Imeulme puhul seletub fantastiline komponent maagia või muu imepärasega, teadusulme puhul seni saavutamata teaduslike leiutiste ja avastustega. Imeulme hulka paigutatakse tavaliselt teosed, kus esinevad põialpoisid, lohed, üksisarvikud ja muud mütoloogilised olendid. Harilikult kuuluvad imeulme alla ka need teosed, mille tegelaste seas on nt Jumal. (Vikipeedia 2015)

kirjutisi, esitan tema poolt rasvases kirjas rõhutatud sõnad sellistena, nagu need tema teoses esinevad, nt „sooritades **valguskeharände**“. Seega kõik järgnevad rasvases kirjas välja toodud sõnad ja väljendid on rõhutatud Grethieli teosest.

Grethieli sõnul valmis tema teos koostöös vaimse maailma ja meie muistsete esivanematega, mis tähendab, et ta saab infot oma vaimsetelt juhendajatelt ja nendeks on „teejuhid, inglid ning mu enda Allika Mina“ (Grethiel 2012:00). Seega on enamik materjali Grethieli raamatus faktiliselt tõestamatu ning põhineb vaid tema oletustel, mis lähtuvad tema sisetundest ja informatsioonist, mis tuleb väidetavalt vaimsetelt juhendajatelt. Saame seda võtta vaid spekulatiivse loominguna.

Grethiel püüab ajalooliste leidude ja faktide põhjal panna kokku Suure Jumalanna müütilise loo ning illustreerib seda lugu isiklike ja oma õpilaste fantaasiarikaste meditatsiooni-nägemustega. Viimased hõlmavad üldjoontes järgnevaid teemasid: kuidas luua otseühendus Suure Jumalannaga, Allikaga ja sellesse lahustuda, sulada ühte „kõikeülendava ja kõiketervendava Valgusega, Suure Täiusega, puhta algolekuga“, sealjuures kaotamata „individuaalset teadlikkust“ (Grethiel 2012:20). See on Grethieli jaoks „sõltumata religioonist või vaimsest traditsioonist iga püüdleja ülim eesmärk“ (samas:20). Ainus, mis selles duaalsusest vabas seisundis „lahustub, on meie piiratud ego“ (samas:21). Samuti soovib Grethiel aidata taastada kuldaega Maal, luua lõputut küllust ja seda läbi jumalanna energiatega taasintegreerimise (samas:56).

Krull kirjutab oma essee jumalannast, lähtudes läänemeresoome loomisloost müüdist. Maailma loomise müüt on siin tema loomingu käivitajaks olnud. Krull küsib oma essee algusridadel, et mis on müüt. Kas müüt on „tõe ja luule segu“ või „religioosse tunnetuse tuum“ (Krull 2012:5)? Kas müüt võib olla skeemiks, „mille abil me oma eluga hakkama saame“ (samas)? Ja jõuab küsimuseni – kas müüt on kultuuri vundament? Ning seejärel vastab ise, et „sellistele küsimustele ei saa päriselt vastata“, sest müüdi mõiste on tänapäeval liiga „mitmetähenduslik, kurviline, ambivalentne“ (samas). Müüt annab meile teada, et „meie kultuuritraditsioon põhineb paljuski teadmistel, mida me enam ei valda“ ning tihtipeale moonutab müüt „meie maailmanägemist ja meelitab meid paikadesse, kust oleks targem eemale hoida“ (samas). Seega on müüt nii suurendusklaas kui kõverpeegel, nii selgeltnägemine kui pimestus, aga põhiline on see, et müüt „asub teispool head ja kurja“ (samas). Sellega paigutab Krull ka oma teose justkui ohutusse tsooni, kus ta võib eksisteerida, ilma et keegi saaks sellele näiteks religioonikriitiliselt „hammastega kallale karata“. Veel täpsemalt väljendudes – Krull kaitseb enda loodud uut müüti kosmilisest emast.

Kui uskuda Mircea Eliade'i, kes kirjutab, et „*müüt* on alati mingi kultusega seotud“ ja ta „inspireerib ja õigustab religioosset käitumist“ ning kui me tahame „müütilist mõtlemist mõista“, peaksime uurima neid kultuure, kus „müüt on alles „elus“, kus keegi ei pea seda väljamõeldiseks, vaid vastupidi, tõeks *par excellence*,“ (Eliade 1969:72-73), siis võib nii Krulli kui Grethieli teosed julgelt müüdiks ja uskumuste loomeks nimetada, sest nad kirjutavad jumalannakultusest, mis inspireerib tänasel päeval religioosset käitumist.

Nii Krulli kui Grethieli on inspireerinud looma ja kirjutama eesti regilaululine loomislugu ning kiviaegsed jumalanna-kujukeste leiud ja arheoloog Marija Gimbutase jumalannakultuuri teooria. Krull ja Grethiel interpreteerivad müüte jumalannast oma äranägemise järgi endale sobivas maailmavaatelises suunas, Krull maausu ja Grethiel esoteerika suunas.

Grethieli lähenemist jumalannakujutlusele võib nimetada spekulatiivseks individuaalseks usudiskursuseks, Krulli puhul näeme spekulatiivset subjektiivset kultuuridiskursust ning Gimbutasel, kelle teooriale Grethiel ja Krull toetuvad, esineb hüpoteetiline teadusdiskursus.

Soovin tänada oma juhendajaid Lea Altnurmet ja Arne Merilaid sisukate nõuannete, suunavate kommentaaride ja nõudlikkuse eest ning kõiki teisi, kes targa sõnaga minu uurimistöö valmimisse panustasid.

1. Jumalannakultuuri taust

Selles peatükis annan ajaloolise ülevaate müütilisest ja tänapäeval taaselustunud jumalannakultuurist ning võtan vaatluse alla jumalannakultuse tekke põhjused soouuringute seisukohast.

1.1. Ajalooline ülevaade

1.1.1. Jumalannakultuuri tänapäev ja ajalugu

Meie planeedil on kestnud juba aastatuhandeid edukas jumalannade kummardamise traditsioon, võtame kasvõi näiteks Kreeka mütoloogia jumalused või tuhanded India jumalannad. (Amazzone 2011)

Eelnevate sugupõlvade poolt rajatud kultuur ja religioon andis nende inimeste argipäevadele rütmi ning tähenduse. Kui palju vaatame meie tänapäeval pealispinna alla ja otsime tähendust teispoosusest? Inimene on alati igatsenud millegi endast suurema järele, on otsinud „midagi, mis oleks teispool surma“ (Hellsten 2005:187). Soome terapeut ja teoloog Tommy Hellsten on veendunud, et *u s u n d i d , / . . . / l o o d u s j a m ü s t i k a* [kõik järgnevad sõrendused töös on minult – M.A.] on olnud inimesele igavikuihaluse väljendamise kanaliteks: „Inimene on alati sirutunud taeva suunas, püüdnud ulatuda kõrgustesse, kus asub elu hääl / . . . /“ (Hellsten 2005:187-188). Nii otsitakse ka tänapäeval mingit uut vaimset mudelit, mis tegeleks rahutu 21. sajandi vajadustega ja samas rajaneks kogu eluvõrgustiku vastastikuse seotuse austamisel. Kas võib olla, et jumalannakultus on nende otsingute vastuseks? Mil moel üldse võimaldab meie kultuurikontekst meil rääkida ja mõelda jumalannast? Kuidas avaldub jumalanna meie eludes? Tuleb tunnistada, et jumalannakujutluse esilekerkimine tänapäeva religiooni ja teaduse müütides väärrib omaette tähelepanu.

Moodne jumalannakultus oma suhteliselt hajusa teoloogiaga on levinud nii Euroopas kui Ameerikas peamiselt 1970. aastatest peale ja seoses nn teise laine feminismiga. Usundi lähtepunktiks on kujutelm Muinas-Euroopast, kus enne indoeurooplastest sõdalaste sissetungi olevat valitsenud matriarhaalne ühiskonnakorraldus. Jumalannaliikumist tuleks seega mõista kui püüdu naasta selle igiammuse ideaalühiskonna juurde. (Pakk 2012)

Mida räägib meile Muinas-Euroopa matriarhaadist ajalugu? Infot pole just palju, ning kõike seda võib ka lihtsalt nägemuseks nimetada (kuna pole kindlaid tõendeid). Jumalannakultuse suurimaid autoriteete on arheoloog Marija Gimbutas, kellest Krulli sõnul on saanud „nüüdse jumalanna-liikumise ja matriarhaadi-uuringute nurgakivi“ (samas:62). Krull kirjutab, et Marija Gimbutas on ühes oma elu lõpul antud intervjuus (aastal 1992) öelnud: „Minu sündimise ajal oli Leedu veel pooleldi paganlik. Jumalannadega puutusin sageli otseselt kokku.

Lapsepõlves olid nad kõikjal minu ümber.“ (samas). Arheoloogina korraldas Gimbutas välja-kaevamisi Lõuna-Euroopas ning 1974. aastaks oli tekkinud piisavalt materjali (peamiselt naisekujukesed), et panna kokku „Muinas-Euroopa jumalannad ja jumalad“, millest sai tema peateos. Gimbutase meetod seisneb põhiliselt „pildimaterjali koondamises, kõrvutamises ja seletamises“ (samas). Gimbutase peamine hüpotees oli oletus, et „Muinas-Euroopa religioon ja mütoloogia koondusid ümber ühe Suure Jumalanna kuju, kellega on seotud kogu noorema kivi-aja visuaalne sümboolika“ (samas). Hiljem, koos indoeurooplaste tulekuga, muutus Euroopa kultuur patriarhaalseks, ning osaliselt säilinud vanemaid kihistusi näitab eelkõige rahvakunsti ornament (samas:63). Enamik tänapäeva arheolooge ja keeleteadlasi usuvad 1956. aastal Gimbutase poolt esitatud hüpoteesi, et „indoeuroopa kultuur levis Euraasia steppidest lainetena lääne poole umbes 4500-2500 e.m.a., asendades Muinas-Euroopa vanema kultuuri“ (samas). Indoeuroopa kultuuri levik ning Muinas-Euroopa vanema kultuuri kadumine toimus järsult ja vägivaldselt, nagu kirjutab David Anthony: „Ajavahemikus 4200-3900 e.m.a. põletati Doonau alamjooksul ja Ida-Bulgaarias maha üle 600 tell-asula./.../ Metsad ei taastunud enam./.../ 3800.aasta paiku ilmunud kultuurid ei kasutanud kodurituaalides enam järjekindlalt naisekujukesi./.../“ (Anthony 2007:227-228). Pikaajalised traditsioonid käsitöö, kodurituaalide, kaunistamiskommete ja elukorralduse vallas katkesid välkkiirelt (samas).

Seega on Marija Gimbutas, toetudes oma arheoloogilistele leidudele ja uuringutele, püstitanud teesi, et uuemal kiviajal valitses Muinas-Euroopas matriarhaat. Seda ideed toetavad ka mõned teised arheoloogid (Rodenborg 1991). Loomulikult on ka teadlasi, kes väidavad, et Suurt Jumalannat kui algset valitsevat jumalust polegi eksisteerinud (Goodison ja Morris 1999). Selle üheks tõenduseks on 9500-aastase hästisäilinud Türgi küla Çatalhöyük'ist leitud leiud, mis kinnitavad, et vähemalt selles külas ei kummardatud jumalannat ega valitsenud matriarhaat (Hodder ja Meskell 2010:15-16 ja 36-40). Julgen väita, et Çatalhöyük võis olla erand, mis kinnitas reeglit, kuid kindlasti ei välistanud selle küla olemasolu jumalannakultuse võimalikkust kogu Euroopas.

Kristlikus impeeriumis suleti viimased paganlikud templid u 1500 aastat tagasi (n jumalanna Isise tempel Philae's Lõuna-Egiptuses) (Forrest 2001:6). Alles nüüd, kolmanda aastatuhande alguses hakkab Läänemaailmas taas esile kerkima teadlik soov kogeda naisjumalust. Isidora Forrest näeb jumalannakummardamise ajaloolist arengut nii: „Naine loojana on väga vana idee. Vaatame kasvõi seda tohutut kogust eelajaloolisi naisekujukesi, mida on leitud ja interpreteeritud Jumalanna kujukestena. Võib olla, et Suur Jumalanna kui kõige olemasoleva ema oligi inimkonna algupärane jumalus. /.../ Institutsionaliseeritud kristluse levimisega Läänes kaasnes Suure Jumalanna kontsepti karm vähenemine. /.../ Ometi ei

saadud inimkonna vajadust Jumalanna järele maha suruda. /.../ Tänapäeval näeme Jumalannakummardamise uuestisündi, see protsess on vajalik inimkonna vaimse arengu tasakaalustamiseks. Nii meeste kui naiste jaoks on eluliselt tähtis viis, kuidas me jumalikkust kujutame. Meie idee jumalikkusest – sellest, kes on jumalus – määrab selle, kuidas me mõistame jumalikke müsteeriume ja mõjutab seda, kuidas me inimestena näeme üksteist ja iseennast“ (sammas). Forrest tahab sellega öelda, et kui muudame peamise jumaluse sugu või vähemalt tõstame naisjumaluse aukohale meesjumaluse kõrvale, siis saab maailm hakata muutuma.

Müüdid jumalannast on ajas kord hoogustunud, kord kahanenud, ja jumalik naine on end neis ilmutanud juba ammustest aegadest peale, inspireerides nii naisi kui mehi. Läbi tuttavate ja võõraste müütide adume, et jumalanna oma paljude kultuuriliste maskide taga on alistamatu, ta on elus, tal on oma lugu rääkida. Ja kes tahab kuulata, see kuulab. Jumalanna võib olla kes iganes. Ta võib olla kogu Universum ise, kogu olemise allikas ja algne looja, püha Neitsi, hoolitsev Maaema, hullupööra hüsteeriline hävitaja, *femme fatale* või Jumala abikaasa. Teda võib kujutleda ka lihtsalt arhetüübina, potentsiaalse jõuna, kes eksisteerib meie kõigi sees. Jumalannat võib võtta ka kui metafoori olemasolu suurele müsteeriumile. Naist kui jumalannat on sajandite vältel nii jumaldatud, halvustatud, maha saladud kui taasavastatud, ja need teisenemised annavad meile ülevaate jumalanna muutuvast rollist, „nii taipame endi jätkuvat arengut liikidena ja vaatame otsa sügavatele teemadele endis, meie maailmas ja inimeste saatuses“ (Leeming ja Page 1996:tagakaanelt).

Uue vaimsuse ² lainel saabunud tänapäevane jumalannareligioon kujutlebki jumalannat kui arhetüüpi, uut ja võimsat naiselikku jõudu tema paljudes vormides, mis on kättesaadav tänapäeva naistele jumaliku inspiratsiooni saamiseks. Usutakse, et erinevad jumalannakehastused võivad aidata inimestel suurendada sissetulekuid ja õnne, tuua armastust ning edu, tugevdada intuitsiooni ja tõrjuda negatiivsust. Enamikke neist – Lakshmi, Artemis, Brigid, Nemesis, Durga, St.Terese, Hathor, Lilith, Sophia, Kuan Yin, Green Tara, Venus, Isis, Freya, Persephone, Pele, Muusad, Vesta, Bast – kummardatakse aktiivselt või peetakse ühes või teises traditsioonis jumalannadeks ja pühakuteks. Uue vaimsuse moodne laine tutvustab inimkonnale mitmesuguste jumalannade kehastusi kõikjalt üle kogu maailma, kõigist religioonidest, et saaksime kogeda Suure Jumalanna erinevaid aspekte, ning esimest korda on

² Uus vaimsus (*new spirituality* või *new age*) on religioonisotsioloogias kasutusele võetud termin, et tähistada üht keskkonda, subkultuuri, milles alatasa tekivad, tegutsevad ja lõpetavad töö mitmesugused meditatsiooni, jooga, vabastava hingamise, reiki ning arvukad muud tehnikaid kasutavad grupid. Selles ringleb kirjandus, millest enamiku leiab raamatupoe riulilt kas siltide „vaimsus“ või „eneseabi“, ent ka „psühholoogia“, „tervis“, „majandus“ ning „religioon“ alt. Uut vaimsust võib pidada usuks (sarnaselt nt rahvausundiga) ning selles mõttes religiooniks. (Altnurme 2013:18)

meil võimalus tõepoolest, ilma piiranguteta, viimset kui üht jumalannat kummardada. (Brockway 2003)

1.1.2. Ajalooline allakäik: jumalanna lammutatakse tükkideks

Gimbutase teooria järgi austati muinasajal jumalannat kõigevägevama loojana. Arvatakse, et järgnevate aastatuhandete jooksul toimus kunagise püha ja tervikliku naisolendi kuju lammutamine väikesteks kildudeks, eesmärgiga upitada kõrgemale meesjumalust ning vähendada jumalanna mõjujõudu. Martha Ann ja Dorothy Myers Imel on kogunud oma raamatusse „Goddesses in World Mythology“ kokku üle maailma enam kui 11 000 müütilist kuju, keda võib nende meelest pidada suure jumalanna esinemisvormideks.

Millised olid siis rollid, millesse algne jumalus suruti? Kõigepealt sai ta endale poja või armsama ja muutus siis ühe jumala partneriks, kellega üheskoos valitseda. Veel hiljem kahandati ta kõigevägevama jumala õeks, naiseks või emaks, kes pidi meest teenima. Lõpuks hakkas meessoost jumalus üksinda valitsema: „jumalanna demoniseeriti nõiaaks või koletiseks, labastati ingliski, nümfiaks või haldjaks, madaldati kuulekaks pühakuks või „heaks“ abikaasaks, või hoopis lõhestati madonna/hoora kaksikpoolusteks.“ (Imel 1993:xx)

Täpselt samasugust seisukohta on väljendanud ka feminist ja ajakirjanik Barbara Walker. Tema arvates kõneleb läänemaailma soolistest eelarvamustest eriti selgelt Jumalanna mõiste, kui kõrvutada seda Jumalaga. Sõna tänapäevane tähendus läheb muistsest tugevasti lahku, sest tollal oli Jumalanna „täieõiguslik kosmiline loojafiguur, kes lõi universumi ja selle seadused ning valitses loodust, saatust, aega, igavikku, tõde, tarkust, õiglust, armastust, sündi, surma jne. Aastasadade vältel lammutasid meeskirjanikud Jumalanna kuju lugematuteks „jumalannadeks“, kasutades mitmesuguseid nimesid või nimetusi, mida eri rahvad talle erinevatel aegadel olid andnud.“ (Walker 1983:346)

Ka Grethiel näeb oma raamatus „Suure Jumalanna müsteeriumid“ jumalanna kuju mandumist sarnaselt: esimene samm Suure Jumalanna eemaldamiseks „tõusva patriarhaalsuse teelt“ oli lammutada „Suur Jumalanna paljudeks väiksemateks jumalannadeks, kellest said meessoost jumalate naised, õed, tütreid ja armukesed“. Seetõttu ongi läbi ajaloo teda tuntud „väga paljude erinevate nimede all nagu Isis, Ištar, Ilmatar, Diana, Demeter, Taara, Kaali“ jne. (Grethiel 2012:7).

Krulli arvates kallutavad tekstid nagu Imeli ja Walkeri omad religioossuse tajumist tugevasti naiselikkuse suunas, sest naisalges on „r o h k e m religioosset jaatust, e l u o l e m u s l i k k u p ü h a d u s t“ (Krull 2012:57). Seega Krull meesterahvana tahab uskuda, et

naises on rohkem pühadust, et naine on püham kui mees. Ilmselt seetõttu, et naine on elu andja, kandja ja ilmale tooja ning seepärast suuremat austust väärt.

1.1.3. Üks algne müütiline jumalanna

Otsides jumalanna müüdi algversiooni, kirjutab Krull „Jumalanna pesa“ raamatus, et „müüdil ei ole algupära – algupära ise on müütiline“, sest „millegi algupärani jõudmiseks tuleb meil sellele läheneda müütiliselt“ (Krull 2012:69). Samas pole olemas müüdi algupärast versiooni, „müüt koosneb kõikidest versioonidest, mis on olemas ja mida me selle müüdi versioonidenä tajume“ (samas). Krull väidab, et kui lugeda Anne Baringi ja Jules Cashfordi raamatut „Jumalanna müüt“, tundub „meile tõepoolest, et Isis ja Inanna, Tiamat ja Gaia, Demeeter ja Kybele, Lilith, Eeva, Maria ja Sophia on ühe ja sellesama Suure Jumalanna erinevad ilmumiskujud, mis loomulikult viivad tagasi paleoliitikumi jumalannakujude juurde: kuulus „Willendorfi Venus“ on siis kõigi nende esiemakujude esiema, kelle esiemad omakorda ulatuvad ajas veel kaugemale tagasi“ (samas). Nii on „üks ema teise sees, üks olemine on teise sees“, ka biogeneetikute Aafrika Eeva, kes on küll vaid konstruktsioon, on samuti üks Suure Jumalanna kehastusi, kuna seletab üht kesket epistemoloogilist ideed: „kõik inimesed põlvnevad ema poolt ühest ühisest esivanemast, kunagi elanud lihalikust esiemast“, kellest on alles vaid „äratuntavad jäljed igäühe mitokondriaalses DNA-s“ (samas). Püüdes endale Aafrika Eevat ette kujutada, ilmub meile vaimusilmas päris algeline esiema (kes elas ca 100 000-200 000 aastat tagasi), mitte aga mingi DNA skeem. Ja just see näitabki meile, et müütiline esiema on meie jaoks väga reaalne eelkõike just müüdina – me suudame teda ette kujutada.

1.2. Soouuringud

Jumalannakultuuri taastulemine soouuringute aspektist võib viidata patriarhaalse ühiskonna lagunemise märgile. Naiselikkuse esilekerkimine osutab naise tähtsuse tõusule ühiskonnas ning on oluline märk soouuringute seisukohalt. Tänapäevases kultuurikontekstis paigutub jumalannareligiooni taastulek naise rolli loomise abivahendiks.

Muidugi mitte kõik naised ei poolda uut jumalannareligiooni. On naisi, kelle jaoks jumalannausk suubub liigsesse müstitsismi ning nad arvavad, et naissugu ei peaks seostama sõnadega „intuitsioon, müstika, vaimsus ja saladus“ (Pakk 2012), vaid tuleks pigem võrdsustada meestega ning arvata ka naised julgelt mõistuse valdkonda. Kuid miks ei võiks naisi seostada nii mõistuse kui intuitsiooniga? Valdkonnad ei pea ju teineteist välistama. Isegi mehed peavad intuitsiooni oma äriotsuste tegemisel oluliseks. Inimkond võiks kasutada kõiki

ressursse – siinkohal arvan, et intuitsioon ja vaimsus on ressursid, mis elu paremaks luua aitavad.

1.2.1. Sooline ebavõrdsus ja inimõigused

Kuidas on Suure Jumalanna müüt seotud soolise ebavõrdsusega? Cynthia Elleri arvates võimaldab patriarhaalne müüt Suurest Jumalannast heita pilgu valulisele teemale tänapäeva ühiskonnas: „Müüdid püüavad maailma korrastada, talle tähendust anda. Seepärast eelistavad müüdid teemasid, mis on valulised või seletamatud või mõlemat korraga. Väidan, et sooline ebavõrdsus on valuline, niihästi naistele kui meestele, ja seepärast kerkibki see müütides ikka ja jälle esile. Tõepoolest, patriarhaalses ühiskonnas koheldakse naisi ebaõiglaselt, selle mõistmiseks ei pea olema moraalne geenius. /.../ Ebavõrdsust on vaja kuidagi seletada. Arvan, et patriarhaalne müüt ongi niisugune seletuskatse, mis püüab soolise ebavõrdsuse valulist ebamäärasust mõtestada.“ (Eller 2011:13-14). Sellised arvamused näitavad, et inimkonnal, eriti naistel, on vajadus Suure Jumalanna müüdi järele, samuti selle müüdiga seotud uue religiooni järele. Naised vajavad sellist müüti, milles neid märgatakse, tähtsustatakse, hinnatakse ja austatakse. Seetõttu ongi Suure Jumalanna kujutelm nii lummas ja ligitõmbav, kuna see toetab tugevalt tänapäeva naiste arengut. Krulli sõnul on see müüt, mis „paigutab eelajaloolisse minevikku mitmekihilise tulevikulubaduse“ (Krull 2012:64).

Millised meeleolud valitsevad feministlikus liikumises tänasel päeval ning missugune on meie praegune seis võrdõigusliku ühiskonna poole püüdlemisel? Naised korraldavad meeleavaldusi, teevad uuringuid, koostavad küsitlusi, kirjutavad artikleid ja koguvad statistikat selleks, et muuta naistevastane vägivald, palgalõhe ning naiste objektistamine terve ühiskonna poolt teadvustatud probleemideks. Feministid arvavad, et naistevastase vägivalla vastu võitlemiseks tuleb luua seadusi ja ennetamiseks on vaja laialdast suhtumise muutumist ühiskonnas. Ollakse seisukohal, et sooküsimus peaks olema iga poliitilise debati keskmes, haridusprogrammides, meedias ja avalikes sõnavõttudes, sest võrdõiguslikus ühiskonnas „tuleb mõõta kõigi vastuvõetud poliitiliste, ühiskondlike ja majanduslike otsuste mõju eri soode esindajate jaoks“ ning vajadusel vastav seadus ümber teha. (Penu 2015)

Niisiis on naiste surumine traditsioonilistesse soorollidesse tekitanud neis vajaduse end määratleda võrdsete subjektidena ning saada meestega võrdselt koheldud ka seadusandlikul tasandil. Koos naiste eneseteadlikkusega on tõusnud ka teadlikkus võrdõiguslikkusest, mis tähendab õigust end teostada mistahes valdkonnas. Anne Saluraid selgitab seda oma magistritöös nii: „Sisuliselt on see töö ja huvialade jaotumine mitte traditsiooniliste soorollide järgi, vaid vastavalt soovile ja miks mitte ka võimekusele.“ (Saluraid 2005:101). Seega on

võrdõiguslikkuse nurgakiviks seadusandlus, mis tagab seaduslikud õigused ja *de jure* ligipääsu ühiskonnas väärtustatud ressursidele nagu aeg, teadmised, informatsioon, suhtlemisvõrgustik jne. (Sotsiaalministeerium 2004:35)

Tegelikkuses paiknevad soolise ebavõrdsuse juured hoopis inimõiguste mõiste juures. Saluraid kirjutab, et Eesti taasiseseisvumisega 1991. aastal ja liitumisega Euroopa Liiduga on küsimus soolisest võrdõiguslikkusest kui euroopaliku ühiskonna normist saanud kõneaineks ka Eestis. Teema laiemaks käsitlemiseks on loodud Eesti Naiste Ümarlaud ning Naisuurimus- ja Teabekeskus ENUT ning 2009. aastal avati Tallinna Ülikoolis Soouuringute keskus. Nende institutsioonide eesmärk on „teadvustada probleemi sügavamat olemust pelgalt traditsioonilise soolise ebavõrdsuse asemel – ebavõrdsus puudutab inimõigusi. Kogu õhtumaa poliitiline kultuur, sh inimõiguste mõiste rajaneb iga isiku inimväärikuse ja võrdväärsuse põhimõttel; ka naiste õigused on inimõigused.“ (Saluraid 2005:4)

Tänapäeval, peale seadusandlike ümberkorraldusi, on feministlik liikumine jõudnud juba etappi, kus naisuuringute asemel tegeletakse soouuringutega. Nii on soolisuus saanud akadeemiliseks uurimisobjektiks ning meest ja naist enam ei vastandata. Kui varem võideldi naiste võrdõiguslikkuse eest, siis nüüd püüeldakse tasakaalustatud ühiskonna poole. (samas:88). Ka Eesti naisliikumine läheneb probleemidele ja küsimustele ühiskonna terviku huvidest lähtudes (samas:93).

Tänu sellele on tänapäeva naistel võimalus vastavalt soovile ja võimekusele end ühiskondlikult tõestada ja oma suutlikkust näidata. Ja jumalannareligioon pakub tuge neile naistele, kes seda vajavad. Olles ise kogunud lähisuhtevägivalda, ning uuele vaimsusele toetudes traumast välja tulnud, tean, et jumalannakultuur on taastekkinud aitamaks neid tuhandeid naisi, keda ahistatakse.

Jumalanna austamine on ajalooliselt olnud atraktiivne nii naistele kui meestele, ka tänapäeval leidub mehi, kes arvavad, et jumalannakultuur tuleb ühiskonnale ja naistele kasuks – Arno Oja arvates võiks teadmisest, et naissoost looja kuju on väga võimas saada "tervendav vesi soolise võrdõiguslikkuse veskile!" (Oja 2012).

2. Jumalanna motiivid Uku Masingu luulekogus „Udu Toonela jõelt“

2.1. Masing ja naised

Jumalannakujutluse käsitlemine pole ainult Krulli ja Grethieliga saabunud uus teema eesti kirjanduses, meil on seda varem ka tehtud.³

Näiteks Uku Masingu luulekogus "Udu Toonela jõelt" (1930-1943) leidub mitmeid erinevaid jumalanna esinemisvorme. Selline suurem kokkupuutepind Uku Masingu luulega vajas käsitlemiseks omaette peatükki. Nii võtangi vaatluse alla tema luule, otsides sealt eelkristlikke jumalanna motiive (nagu Ninanna, Reri, Mael jt).

Kirjavahetusest Uku Masingu luule uurija Külliki Kuusega selgus Masingu jumalannaperioodi aeg: „See, kus Masing on Ninanna kuju kasutanud, on "Sumeri naise" tsüklilise loomingulise kuldaja perioodist, luulekogus "Udu Toonela jõelt". /.../ "Sumeri naine" on Masingu puhul kahtlemata üks varjatud loominguline maamärk, mille kaudu paljud tema kaasaegsed nii kodu- kui välismaal tema loomingut teadsid või oskasid nimetada. /.../ Hajali on Ninannat siinseal mujalgi tekstides, küll rohkem juba viitavas või meenutavas suhtes. Mälu järgi pakun, et need on "Piiridele pyydes" ja Magellani-kogu.“ (Kuusk 2015)

Magellani kogust magistritöö kirjutanud Lauri Sommer kirjutab jumalanna Ninanna osatähtsusest Masingu luules nii: „/.../eriti naisenimede puhul võib tegu olla ajastute käigus muutuvate tähistajatega yhesama tähistatava tarbeks (Ninanna)“ (Sommer 2004:24). See tähendab, et kõik naisenimed Masingu luules võisid tähistada ühte ja sama jumalanna Ninannat, kelle nimi tuleneb ilmselgelt Sumeri armastus-, sõja- ja taevajumalanna Inannalt. Ka Kuusk väidab sama: Masingu pöördumisi „müütilise lemmiku-kuju poole saadavad sageli tabud või asendusnimed“ (Kuusk 2010:166).

Sommeri tööst selgub veel, et Masingu luule muutus hiljem masendunumaks. Näiteks muutus jumalanna roll Ninannast allmaailma valitsejanna Ereškigaliks: „Ent luuletajana jääbki ta nukraks, kogedes küll edaspidigi üksikuid haruldasi selguse ja kergenduse hetki oma masenduse varjust. Armastuse ja lunastuse teemad omandavad talle seitsaadik tabulise aura. Masing käsitleb neid post factum, mitte enam Elamise, vaid tõusva ja vaibuva Elu matuseitku võtmes. Ta hilisema sisetunde põhiheliks jäi sumerlikult öelduna „Ära usu Ninanna sisse, tõde on Ereškigal“ (Masing 2004).“ (Sommer 2004:34-35)

³ Andres Langemets kirjutab: „N-õ kosmoloogiline lähenemine meie rahvapärimusele pole iseenesest uudne. Sellega tegi algust juba Oskar Loorits, kes teadusliku põhjalikkuse kõrval harrastas ka fantaasiarikkaid tõlgendusi. Niisamuti August Annist, Uku Masing ja uuemagi aja folkloristid. Ja muidugi on Hasso Krulli essee [„Loomise mõnu ja kiri“] otsekui jätk Lennart Mere „Hõbevalgele“ – n-õ faktide ja fantaasia sünkretismile.“ (Langemets 2006).

Püüdes kergitada saladusloori Uku Masingu naissuhetelt, on Raivo Raave kirjutanud, et Masingu jaoks on armumine sarnane ekstaatilise “teise olekuga”, aga armastus mitte. Masingu arvates olekski hea olla vaid armunud, kuna „armastajad varjavad teineteise eest maailma ning varsti on mõlemad nõudmiste ja nõustumistega ehitanud hütid, kuhu midagi muud ei mahugi. Ent viimaks kinnitab Masing, et on tore, et Jumal pole maailma loonud ainult mehi ning jätkab oma loitsu Sumeri naisest:“ (Raave 2007)

Kuule mind, kauge, mu muistne õde, mu õnnistus ununud kuudel,

Vaata ma tean, et mu kartus on tõde ja see osa mu kuivanud luudel,

Ära mind yksi Sa jäta, vaid ole nyüd kahtleva hinguse ligi. /.../ (Masing 2000:125)

Masing reisib oma luules iidsete aegade taha, kus ta külastab müütilisi lemmikuid ning leiab mõttekaaslaseid. Näiteks „Masingu armuke tema nägemustes on pidevalt muutuv ja tal on mitu nägu, seega pakub alati erinevaid muljeid. Ta võib esineda mütoloogilise maa- või taevajumalannana: Ninanna, Mael, Digitta Manaia, Cathleen Burke, India tantsija La Jana, polüneesia tüdruk Reri või Hõbehüys.“ (Kuusk 2009)

2.2. Jumalanna esinemiskujud Masingu luules

Masingu luulekogus „Udu Toonela jõelt“ esineb mitmeid jumalanna erivorme. Siinkohal toon välja kõige esinduslikumad kujud ja kohad.

Masing on kirjutanud Reri kohta nii (otsene viide jumalannale, keda võib leida kõikjalt, ka taevast):

/.../ Ööl vahel näen, usun, ysna harva,

et kõik tähed on rõõmsad

Ja Sina naerma tõused nende keskele /.../ (Masing 2000:95)

Ja Maeli kohta nii (samuti taevajumalanna):

/.../ siiski syda liperdab kui kasetohi

kui Sa tuules astud yle taevalammu. (samas:96)

Masingu luules esineb jumalanna ka kui planeet Maa ja sellel olevad maanteed (Tyyruse naine):

/.../ igal maanteel tantsides käänleb

sähvivi silmi Tyyruse naine /.../ (samas:101-102)

Jumalanna kui vesi, vee-element:

*.../ oled kaja vaid vete või unine laine
iseenda silmist, Iisebel bat Itobaal .../ (sammas:102)*

Jumalanna kui ingel:

.../ hoiad kui tiirlevat mõõka see ingel, kes Eedeni ees .../ (sammas:115)

Kardab jumalannat kui hävitajat:

*.../ mõtlen juba, kas keegi sääil silub mu juukseid
tunahomme,
kardan, et imeb tyhjaks mu lõtvunud sooned
keegi, kelle nimi on uus
igal õhtul. (sammas:118)*

Jumalanna kui kevadine õidepuhkemine (õde Sumeri soodest):

*.../ Usun ju, õde iga kevade tülles
igale lehele lausub: Olge talle rõõmsad, oi, olge hääd! .../ (sammas:120)*

Maa- või allilmajumalanna kui muld, tolm ja ussid (Kigalla ehk Ereškigal):

*.../ panevad magama
sinna, kus Sinagi jood tolmust vett, sööd ussidest leiba .../ (sammas:123)*

Jumalanna, kes võtab vaevad:

*.../ vaid vigade toiduks mu higi,
kogu ta siis oma tõmmusse pihku, võta ära mult valutav veri,
kõida mu vaevad kõik kõrkjaina vihku, mõtted tuultele lõimeks keril .../ (sammas:125)*

2.3. Masingu võrdlus Grethieliga

Selles peatükis toon välja mõned olulisemad sarnasused Masingu ja Grethieli loomingu vahel.

Külliki Kuuse arvates kirjeldab Masingu luule tema nägemuslikke reise, mõttelisi maastikke ja visioone ajas, nii edasi- kui tagasisuunas. Kuusk annab sellest ka ülevaate: „Kognitiivsed maastikud Masingu luules on sisuliselt kohad tema nägemuslikest reisidest. Või me võiksime öelda – mõttelised kohad, kus vaataja (reisija) ühendus tema

tõelise asukohaga kaob. Selle asemel ilmneb illusoorne ühendus. Mõtteline maastik või ruum ei ole tingimata looduslik; see võib olla mis tahes ümbrus, tuba, küla, linn jne. Oma unenäolises luuletuses „Unenägija tessaraktis“ (1951-1956), sähvib Masing ringi ajas ning mineviku, oleviku ja tuleviku ruumides.“ (Kuusk 2009)

Need Masingule omased ajas ja ruumis ringi sähvimine, illusoorus ja nägemuslikud reisid sarnanevad Grethieli meditatsiooninägemustega – ka tema rändab või lendab ringi ajas, ruumis ja kosmoses ning otsib jälgi Suurest Jumalannast, kujustab jumalanna valgust endasse voolamas ja kohtumist Suure Jumalanna erinevate aspektidega (vt rohkem Grethiel 2012:230-235 ja 198-199 ja 193-195 ja 92). Grethiel jagab lugejatega ka üht oma unenägu, milles ta kogeb Suure Jumalannaga kohtumist järgnevalt: „Ta on otsekui teisest materjalist, kõrgemast ja õhulisemast vibratsioonist. See olend on Suur Jumalanna ise. Ta täidab kogu kiriku, mille seinad varisevad ja seejärel hajuvad. Ma näen pea kohal taevast ja vägevate tammede võrasid. See on looduslik pühakoht, Jumalanna enese pühamu. /.../“ (samas:159).

Vahel saab Grethiel nende meditatsioonide ajal olulist informatsiooni, näiteks: „/.../ Nüüd, Temaga taas kohtudes, öeldi mulle, et ka tähtedelt tulnud muistsete eestlaste esivanemad kummardasid juba oma koduplaneedil Kuldset Emandat [ehk Suurt Jumalannat – M.A.] ning et Teda austatakse paljudes valgustunud ühiskondades kõikjal üle kogu universumi/.../“ (samas:155). Ja mõnikord antakse Grethielile midagi, näiteks: „/.../ Selles meditatsioonis andis Kuldne Emand mulle võtme /.../“ (samas) või: „/.../ Naine ulatas mulle kaelaehete – lameda kuldse päikeseketta, millest väljusid pisut lainjad kiired. Ta pani selle ehte mulle kaela/.../“ (samas:67).

2.3.1. Masing ja Grethiel: ekstaas ja õndsus

Kuigi Masingu ja Grethieli loomingul on rohkem kui üle poole sajandi vahet, kirjutavad nad sarnastel teemadel. Miks näevad nad sarnaseid nägemusi, pürgivad sarnaste eesmärkide poole? Miks tahavad nad „õndsuses lahustuda ajas ja ruumis“? Ilmselt peitub vastus selles, et mõlemad autorid on vaimsed ja sissepoole vaatavad introvertsed isikud, kelle suurimaks püüdluseks on sisemine edasijõudmine, mingi vaimse seisundi saavutamine.

Arne Hiob kirjutab oma doktoritöös Masingule olulisest religioosest õndsusest, mis on saavutatav ekstaasis viibimise läbi: „Kuivõrd aga just ekstaas on Masingule “ajutine viibimine olekus, mis inimesele võiks olla normaalseks praegu juba ja kauges tulevikus ehk on”, siis vastavalt iseloomustab ta ka seda “vist mitte kuskil rõhutatud joonega”, et “ekstaasis viibiva *geomeetria* erineb tavalisest. Kui inimene tavatseb elada pinnal, siis ta kogeb ruumi; kui Eukleidese ruumis, siis ta kogeb teistsugust ruumi ja viibib selles” (Masing Vana:35). Sellel

tasemel saavutatav “*esteetiline õndsus*” võimaldab inimesel “paisuda seni, kuni tunneb enda identse kogu aegruumiga” (Masing 1998:254). Edasi võib aga inimene juba “siirduda tunnetusele”, kus “tema maailm saab tõeliselt ja tegelikult juurde ühe *uue dimensiooni*” (Masing Vana:35). Nii saavutatav “*religioosne õndsus*” on “alati vabastanud inimese aegruumist üldse”, nii et “ajanoolele võib panna mistahes suuna, ruumi dimensioonide arv võib minna piiramatuks jne” (Masing 1998:254)“ (Hiob 2000:80). Täpselt sama arvab ja soovib teha ka Grethiel. Läbi meditatsiooninägemuste on võimalik kogeda uut dimensiooni, saavutada religioosne õndsus, leida ühendus Jumalanna tervendamis- ja loomisväega, kohtuda Allika ehk Jumalaga, lahustuda sellesse ning sulada ühte puhta algolekuga, mille kirjeldamiseks kasutab ta sõnu „lõpmatus; piiritu, selge kirkas valgusväli; tühjus“ (Grethiel 2012:20-21).

2.3.2. Masing ja Grethiel: haldja abil valgustunuks

Nii Masingu kui Grethieli loomingus esineb naine muu hulgas ka haldja näol ning just haldjad toovad (inim)meestele õnne ja aitavad „tõusta kõrgemale“ ehk vaimselt edeneda. Kuusk teab, et Masingu „kosmogoonilistes naisekujudes koonduvad müütiliste jumalannakujude arhetüüpsed omadused, kuid neis võivad kehastuda ka reaalsed persoonid. Põhjarahvaste pärimustes on kosmogoonilisi jumalusi asetatudki kusagile reaalsuse ja fantaasia vahealale, Masingu sõnul ei ole nad usulistes nägemustes “inimesed ega asjad, on mõlemad ega ole kumbki” (Masing 2003:314)“ (Kuusk 2010:166).

Masing kirjutab, et muistses Boreaalias ilmusid jahikäigul kütile metsnaised või haldjad, kes tõid saagiõnne, aga nendega võidi ka nägemustes abielluda. “Boreaalne mees ületab naise, s.t haldja kaudu normaalse inimese piirid. /.../ Kui see sõnastada ümber nn looduse pinnale, siis boreaalne mees kontaktis loodusega ületab keskpärasuse /.../” (Masing 2003:316). (Kuusk 2010:165). Grethiel kirjeldab sedasama protsessi oma raamatus nõnda: „**Teati, et ilma daakini** [valgustunud kõrghaldja – M.A.] **abita ei ole võimalik valgustuda, sest reeglina vajasid mehed välist stiimulit oma sisemise naispoole äratamisel ja enese tervikuks integreerimisel**“ (Grethiel 2012:62).

Masing ja Grethiel teavad mõlemad midagi ka müütilise ruumi loomisest – see on miski, mis käib rituaalide ja religiooniga kaasas. Kuusk on kirjutanud sõna jõust müütilise ruumi tekkimise põhjusena Masingu loomingus: „Nime nimetamine müütilises ruumis on samas ka mütoloogilise aegruumi taasloomine, vaimse reaalsuse uuestisünd. Masingu jumalanna-kujude panteoni võib seega võrrelda tema hingerännakute müütilise ruumiga“ (Kuusk 2010:166). Samal teemal on kirjutanud ka Grethiel – mantra kui jumaluse võõramaise nime nimetamine äratav jumaluse kohaloleku nimetaja ruumis (Grethiel 2012:110-111).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Masingu jumalannakujutus on väga isiklik. Tal on isiklik (nt romantiline, perekondlik [õde] või jumaldav) suhe kujuteldava jumalanna erinevate kuju-
dega ning Masing, vastupidiselt Grethielile, ei loo uut religioosset jumalannakujutlust ega ülista
matriarhaati.

3. Krull ja Grethiel: jumalannakujutus folkloorses ja mütoloogilises aineses

Selles peatükis vaatlen Krulli ja Grethieli jumalannakujutlust lähtuvalt eesti regivärsilise loomislaulust ehk maailma loomise müüdist. Lisaks toon välja mõlema autori jaoks olulised jumalannat tähistavad sümbolid ning kirjeldan autorite nägemust iidse jumalanna keele olemasolu võimalikkuse osas.

3.1. Jumalannakujutus algupäramüüdis

Mõlemad, nii Krull kui Grethiel, sukelduvad oma teostes jumalanna algete otsingule. Krull jõuab oma sihtmärgini läbi läänemeresoome regivärsilise loomislaulu lahtikodeerimise, Grethiel aga uurib eestlaste ja teiste rahvuste muinaspärandit, samuti meie loomislaulu ning toetub isiklikele meditatsiooninägemustele.

Läänemeresoome rahvaste iidse ühiskujutelma järgi on „kosmos sündinud ühest või mitmest imelinnu munast“ (Valk 1993:21). Ning säilinud on see kosmilise muna müüt „tänu regivärsi konserveerivale vormile“ (samas). Kosmogoonilisi müüte (Maa tekkinud munast või merepõhjast toodud mudast) leidub ka teistel uurali rahvastel: saamidel, põhjapoolsetel komidel, obiugrilastel, osaliselt ka lõunapoolsematel rahvastel. (Seilenthal 2014)

Loomislaulu analüüsis vaatlevad Krull ja Grethiel laulu ilmalinnust ehk jumalannast, kes sünnib ürgmerest, punub pesa ja haub seal munadest välja kõik oleva.

3.1.1. Krull: absoluutse alguse müüt

Krulli subjektiivne spekulatiivne lähenemisviis otsib võimalusi loomislaulu müütilise tuuma mõtestamiseks kultuuriliste analoogiate kaudu. Ta vaatleb ja analüüsib kokku mitme Eesti piirkonna – Kadrina, Hanila, Vaivara, Varbla, Pöide, Ambla ja Tõstamaa – regivärsilisi loomislaule, aga ka Lääne-Ingeri (Narvusi) ja Hevaa loomislaule.

Krulli sõnul on tal olnud juba aastaid lähtekohaks hüpotees: mis juhtub siis, kui kujutleda loojat naissoolisena. Seepeale sai ta peagi aru, et „see mõte on väga vana, võib-olla üks ürgsemaid kosmoloogilisi ideid“, pärast seda aga taipas äkki, et „meil on alles loomislugu, kus universumi loob linnukujuline jumalanna. Lõpuks ei jäänudki muud üle, pidin kirjutama veel ühe raamatu, mis keskendub sellele müüdile ja vaatleb tema seoseid mütoloogiatega“ (Krull 2012a). Müütide algupära küsimusega tegelebki Krull „Jumalanna pesa“ raamatu 2. peatükis. Ta väidab, et kui me asume otsima müüdi enese ajaloolist algupära, satume kindlasti segadusse, kuna „müüt näib olevat kokku kantud sajast maailmanurgast“ ning algupära kaob

järjest kaugemale või tundub kuuluvat suisa kellelegi teisele (Krull 2012:8). Krull soovitab sellest olukorrast välja tulemiseks kasutada kahte viisi: *algupära peatamist* (algupära fikseeritakse teatavas kindlas punktis, mis on võimalikest algupäradest parim) ja *algupärade paljusust* (tunnistame teatavat mitmuslikku, jagunenud ja põimunud algupära) (samas:9). Seejärel esitab Krull oma teose põhiküsimuse: „Millise algupärani me võiksime jõuda, kui liiguksime algupäramüüdi enese suunas“ (samas:10)?

Eestis on levinud kaks algupäramüüti. Üks neist on „maa loomine kahe loojafiguuri vastasmõju tulemusena“ (jumala ja triksteri/Vanapagana loojapaar), teine kõneleb „ürglinnust, kes sünnib algsest kaosest, ürgmerest“, punub endale pesa, muneb sinna munad ja haub neist välja kogu universumi (samas:11). Ja need kaks müüti esinevad erinevates žanrites, loojapaari müüt ainult jutustavas pärimuses ning ürglinnu müüt ainult lauludes (samas). Pesapunumine, munemine ja haudumine on eelduseks ürglinnu soole – universumi looja on emalind. Seega lähtub läänemeresoome loomislaulus esile kerkiv ürglinnu müüt üheselt naiselikust algest.

Ürglinnu müüt puudutab maailma absoluutset algust, sellist „algupära, millele midagi ei saa eelneda“ (samas:13). Selles müüdis on meie universumi looja jumalanna, jumalik lind, kes sünnib ürgveest ja on „kogu universumis geneetiliselt kohal“, tehes terve kõiksuse elusaks (samas:14).

Krulli jaoks on vee-element ürglinnu müüdi analüüsis esimeseks ja kõige olulisemaks kujundiks. Vesi kui „müütiline algaine, loomise substants“ on iidne sümbol, kõikides kultuurides tuntakse seda ühel või teisel moel (samas:15). Kui loomisloos „tegutseb jumalanna, siis on ta väga tõenäoliselt veega seotud“, sest vesi on elu kõige põhilisem tingimus (samas). Ürgvesi on nii sümbol kui sümboli sisu, elu allikas nii otseses kui ülekantud tähenduses (samas). Krull märgib ära, et ka India ja Sumeri loomislugudes saab loomine alguse lõputust ürgmerest (samas). Ürgvee piktograafiline kujund on siksak, „M- ja W-kujulised märgid, looklevad lainelised jooned“; seda kasutasid juba „neandertallased umbes 40 000 aastat e.m.a.“ (Gimbutas 1989:19). Marija Gimbutas osutab, et veesümboli kaudu on seotud veelinnu, muna ja mao sümbolid (Gimbutas 1982:101-102). Eesti ornamentides on „samuti näha stiliseeritud S-kujulisi motiive“, mida võib tõlgendada kui linnu- või maokujutisi (Krull 2012:17). Seega on ürgvesi printsiip, mis on müüdis olemas juba enne maailma loomist (samas:18).

Eesti ürglinnu lool on oma sissejuhatus ehk eellugu – maailmapuu otsas kasvab õun⁴, millest sünnib lind, kui tuul on õuna vette veeretanud (samas:19). Krulli arvates tähendab see seda, et loomise algtooge (tuul veeretab õuna vette) tuleb ikkagi väljastpoolt ja on n-õ spermatiline (mees-jumala tegu) (samas:20). Ja alles siis sünnib lindjumalanna ja loob universumi. Laulus tuleb ürglinnul pesakohta valida kolme põõsa vahel, seda olukorda kirjeldab Krull kui kreatiivset harunemispunkti hajastruktuuris, mille järgi elu on olemuslikult tasakaalutu süsteem ning maailma loomise protsessis võib kõik muutuda (samas:20). Pärast seda punub jumalanna pesa, muneb munad ja pillutab pojad – nii tekib universum, uus hajastruktuur.

3.1.2. Grethiel: loomisprotsessi kirjeldus

Grethieli algupäramüüdi analüüs põhineb puhtalt esoteerikal, ühtlasi võib seda nimetada ka teadusulme valdkonda kuuluvaks, kuna see käsitleb püha geometriat, Platoni kehasid ning elulille mustri kirjeldust.

Ta uurib üht Haljala loomislaulu. Grethieli sõnul on see üks väga iidne ja müstilise koega **loomislaul** (Grethiel 2012:81), mis kirjeldab elupuutsükli, mida võib teiste sõnadega nimetada „loomisprotsessi valguskeelseks kirjelduseks“ (samas). Elupuutsükkel „põhineb **Elulilleks** nimetatud mustril, mis on loomise baasmatriks ehk algkuvand“ ja mis „näitab, kuidas kogu olemasolu üles on ehitatud“ (samas). Sellele taanduvad „kõik seaduspärad ja seadused nii materiaalses maailmas kui peenmateriaalsetes ning metafüüsilistes maailmades“ (samas). Kõik, mis eksisteerib „vibratsioonilistes universumites ning mida läbib vaim, on väljendatav Elulillena – igasse suunda lõputult jätkuva mustrina“ (samas). Seega on „Elulill universumi baaskeel – **valguse keel**“ (samas).

Elulill „sisaldab endas viljapuu viljavalmimistsükli: puu – lill – vili – seeme – puu“ (Padrik 2010:15), seega peitub elupuu potentsiaalina elulille sees. Kui see potentsiaal avaldub, „puhkeb Elupuu õitsele, kasvatades omakorda uusi Elulilli – imelisi, täiuslikke ja lõpetatud sümboleid“, mis väljendavad Jumala loomingu täiust (Grethiel 2012:82). Siinkohal saab võrdluseks tuua Krulli nägemuse jumalanna pesast, mis on kornukoopiline ehk küllusesarve kujuline, sest „jumalanna kehastusi on lugematul hulgal, loomise lätteid on lugematul hulgal“ (Krull 2012:25)

⁴ Juhendaja Arne Merilai juhtis tähelepanu sellele, et õuna imetlemise motiiv on eesti pärimuses suhteliselt uus nähtus, mis ilmselt tekkis uskihistusena lähemas minevikus (mõisaaianuse kaudu ca 200-300 aastat tagasi). Seega on see hiline motiiv, mida võis pärida alles hiljuti (Merilai 2015). Ka Vikipeedia andmetel kasvatati Eestis kloostrite juures aed-õunapuid juba keskajal. Kloostritest hakkasid õunapuusordid levima ka mõisa- ja talu-aedadesse ning 17. sajandist on teada juba umbes 60 sorti. (Vikipeedia 2015)

Haljala laul algab nii:

Üks on õunapuu mäella,

üks on oksa õunapuussa,

üks on õile oksa päälla,

üks on õuna õile päälla.

Sie õuna mõnesugune:

kuu puolt kumerikene,

päävä puolt on punasikene,

Riia puolt on ristiline,

Narva puolt on naastuline,

Harju puolt on aukuline.

(Eesti Regilaulude... 2015)

Grethiel leiab, et siin kirjeldatakse „üllatava täpsusega“ jumaliku loomise protsessi (Grethiel 2012:83). Näiteks viitab „üksik õunapuu mäe peal“ elupuule, „üksik oks on Elupuu süda ehk pühas geomeetrias tuntud Eluseeme“, üks õis „tähistab aga kogu Loomingu baasmatriksit – Elulille“, ja õun on „mõistagi Eluvili“, mida laulus kirjeldatakse kui „mõnesugust“ (samas:83-84). Grethieli arvates märgib see seda, et „see vili sisaldab endas loomise viit tähtsat geomeetrist ehituskivi – platoni kehasid“. Nendeks on siis tetraeeder (aukuline õun), kuup (ristiline õun), ikosaeeder (naastuline õun), dodekaeeder (kumerikene õun) ja oktaeeder (punasikene õun? – miskipärast ei seostata vormiga, vaid värviga) (samas:84).

Laul kirjeldab, mis juhtub edasi:

Tuli üksi suuri tuuli,

sai üksi sadune ilma,

vieretas õuna vedeje,

ajas õuna allikaie.

Mis sest õunast sündinekse?

Sinikirja linnukene,

sinikirja, siibakirja.

(Eesti Regilaulude... 2015)

Tuul ja vesi on Grethieli sõnul „kujutud-vormitud kosmiline mees- ja naisalge“, kelle koostoimimisel „satub see erakordne, loomisinfot sisaldav valgusmuster tingimustesse, kus temast sünnib **sinikirja lind**“, kes on „Suure Jumalanna personifitseeritud manifestatsioon“ ja

keda võib võrrelda „merest tõusva Isisega“ (Grethiel 2012:84). Linnu sinine värv viitab „samuti Kosmilisele Jumalannale“ (samas).

Laul jätkub pesakoha valimise kirjeldamisega:

*Luogelekse linnukene,
luogelekse, lendelekse,
lendas meie lepikuie,
kukkus meie koppelie,
arvas meie haavikuie,
määras meie männikuie.
Meie koplis kolme põesast:
üks oli sinine põesas,
teine on punane põesas,
kolmas kullakarvaline.
Sinikirja linnukene,
ära puoe sinise põesa,
ära puoe punase põesa,
puoe kullakarvasesse!
Võttas kuldase omaksi,
hõbedaise arma'aksi.*

(Eesti Regilaulude... 2015)

Grethieli arvates kirjeldatakse siin „jumaliku naisprintsiiibi looklevat teed läbi maailmaruumi (mille käigus võib aset leida ka **Linnutee** loomine)“, seejärel nähakse selle „võimsa kosmilise väe ankurdumist Maale, otse inimeste elukeskkonda“, mida „linnuna ilmuv Suur Jumalanna rikastama asub“ (Grethiel 2012:85). Kolme (sinise, punase ja kullakarvalise) põõsa vahel valimist selgitab Grethiel nõnda: „Põõsas tähistab ehk mingit kohapeal juba toimivat võimalikku arengusuunda määravat algmustrit“ (samas). Võimalik, et kuldne põõsas⁵ (see, mida ka laulik linnukesele soovitab) „sümboliseerib kuldset keskteed kahe polaarsuse (äärmusliku nais- ja meespoole tee) vahel“, kuna „muistsel ajal teati, et kuldajastu saab sündida ainult polaarsustevahelise tasakaalu korral“ (samas).

Haljala laul lõpeb järgnevalt:

⁵ Kas kuldne põõsas võis tekkida uuskihistusena meie laulu ristiusu aegadel või oli see juba varem seal? Selles osas võib ainult oletusi teha. Laul võis olla mõjutatud piiblibloost, kus Moosesega kõnelevast põlevast kibuvitsapõõsast kostab Jumala hääl (2. Moosese 3:1—22; 4:1—20). (Merilai 2015)

*Sinisiiba linnuke
hakkas siis pesa tegema.
Sai siis pesa valmi'eksi,
hakkas siis mune munema.
Sai siis munad munetud,
hakkas puoegi haudumaie.
Said pojad verisulije,
hakkas puoegi pillutama:
ühe pani kuuks Kuuramaale,
teised pani täheks taeva'aie,
kolmas päevaks pääle ilma.*

(Eesti Regilaulude... 2015)

Sinine lind valibki kuldse põõsa, teeb pesa ja muneb sinna kolm muna. Grethiel kirjutab, et nendest munadest „sünnivad **Kuu, Täht ja Päike** – mis olid kõik iidsetes jumalannakultuuris /.../ Suure Jumalanna erinevad manifestatsioonid“ (Grethiel 2012:86).

3.2. Jumalanna kirjas ja sümbolites

Arheoloog Marija Gimbutas on püüdnud dešifreerida iidset jumalanna keelt, mis hõlmab endas kõikvõimalike spiraalide, siksakiliste, kolmnurksete, loogeliste, ristviirutusega jne sümbolite tõlgendamist jumalannaga seonduvalt. Oma hüpoteetilisi väiteid põhjendab Gimbutas sellega, et toetub intuitsioonile ja kogemusele. Selline stiil on taganud talle väljaspool teadusmaailma laialdase populaarsuse ja teinud temast jumalanna-liikumise iidoli (Pakk 2012). Lisan meenutuseks siia juurde, et ka Grethiel paneb oma raamatus jumalannakultuuri ajalugu paika pelgalt intuitsiooni abil – nii, nagu uususundlik jumalannakultus ette näeb – kõik käib intuitsiooni ja tunnetuse kohaselt, need on naiselikud väljendusviisid uues vaimsuses.

3.2.1. Grethiel: kiri muistses jumalannakultuuris

Grethiel lähtub oma raamatus Gimbutase hüpoteesist, et uueal kiviajal „eksisteeris Euroopas ka **kirjakeel**“, mida jäädvustati savinõudele (Grethiel 2012:148). Arheoloogid nimetavad seda nähtust kammkeraamikaks, kuid nii Gimbutas kui Grethiel oletavad, et „tegu on informatsiooni edastavate märkidega“, mitte vaid „dekoratiivsete kriipsukestega“ (samas). Needsamad kammkeraamika sümbolid sarnanevad näiteks ka „Briti saartelt leitud peremärkidega“ (samas).

Grethiel on veendunud, et ka Eesti peremärgid „osutavad ilmselgelt endisaegse kirja jäänustele“, lisaks on nad sarnased „Kreetalt leitud lineaarkirjaga“, mõned sümbolid on „täiesti identsed“ (samas). Seega on Grethieli jaoks üsna tõenäoline, et „muinaseestlastel oli oma kiri juba ammu enne ristisõdijate tulekut“ (samas). Grethieli sõnul hävitati iidne ruunikiri ristisõdijate poolt, „kuna ei tahetud, et säiliks teadmine sellest kõrgeltarenenud jumalannakultuurist,“ mis Eesti aladel Hilis-Hüperborea nime all valitses (samas:150).

Grethiel leiab oma muinaseesti kirjakeele idee tuge väliseestlasest ajaloolase Edgar Valter Saksa hüpoteesist, mis oletab, et „eestlastel oli enne ristiusustamist oma kiri“ (samas:165). Samuti võib Saksa põhiteostest („Aestii“ ja „Esto-Europa“) Grethieli sõnul välja lugeda seda, et „kaugemas minevikus oli kogu Vana-Euroopa asustatud läänemeresoomlaste poolt“, nimelt oli kogu „roomaaegne Euroopa täis läänemeresoome päritolu kohanimesid, mis kohalikus keeles mitte midagi ei tähendanud“ (samas). Kuna „indoeurooplased saabusid Euroopasse suhteliselt hiljuti (mitte rohkem kui umbes 3000 aastat tagasi)“, siis „ajaloolased tegelikult ei teagi, kes Euroopat enne seda asustasid“ (samas). Seetõttu arvatakse, et „protoeurooplased olid mingi müstiline rahvas, kes lihtsalt kadus“ (samas). Tegelikult aga olid protoeurooplased „rahvas, kelle tänaseni allesjäänud järeltulijateks on eestlased, soomlased ja ka enamik teisi soome-ugri rahvaid“ (samas). Indoeurooplaste pealetungil olid nad sunnitud „oma laiemalt asustusaltalt lahkuma“ ja koonduma „Läänemere suudmes asuva /.../ ajaloolise territooriumi ümber“ (samas).

Mis tähenduse annab Grethiel sõnale „kiri“? Páris iidsetel aegadel jäädvustasid eestlased „teadmisi ja õpetusi püha geomeetria abil“, kogu eesti rahvakunst on täis „sügavasisulisi geomeetrilisi ornamente“ (samas:169). Sõna „kiri“ on „väga vana läänemeresoome päritolu sõna“, mis tähistab „nii muistsete teadmiste kui ka energeetiliste sõnumite /.../ visuaalset edasikandjat“ (samas). Seetõttu on Eesti talurahvas juba sadu aastaid „kõikvõimalikke mustreid ja ornamente kirjadeks nimetanud“ (samas). Grethiel teab, et „geomeetrilise kirja lugemine inimkonna praegusel teadvusetasandil“ (samas:170) on veel väga keeruline. Põhjuseks see, et „mustrid sisaldavad /.../ mitmeid tähenduskihte“ ning nõuavad tõlgendamisel teataval määral „ülemeelelisi võimeid“ (samas). Seetõttu soovitabki ta taastada „mälestusi meie iidsest pärandist“ ülemeelelisel teel – rakendades ka „**kanaldamist** ja /või sooritades **valguskeharände**“ (samas).

Ka Krulli esseest leiab mõtte, et ürglinnu müüdi ehk absoluutse alguse olemasolu tunnetamine ei sõltu mitte „niivõrd meenutamisest, kui võrd **m u u t u n u d m e e l e s e i s u n d i s t**, mis teeb ta vahetult tajutavaks“ (Krull 2012:12). Ehk siis – ka Krull viitab ülemeelelisele seisundile, mis aitab Jumalanna müüti ja energiaid mõista.

3.2.2. Krull: kiri, piltmõistus, jumalanna keel

Krulli sõnul kõneleb meie rahva loomisloos jumalanna paljudes lauludes nagu inimene, „sõnastades ise oma loovad otsused“, nii valjuhäälselt kui sisekõnena (sammas:32). Samuti võib lindu kõnetada laulja ning otsesõnu teda kutsuda või/ja soovitada pesapaiga asukohta (sammas:33). See viitab asjaolule, et meie lind on inimlik, ta võib ka teiste käest nõu ja abi küsida. Igas laulus on jumalanna kõne natuke erinev, sellest lähtuvalt teeb Krull järelduse, et igal „juhul on ikkagi tulemuseks maailma loomine“, seega: „loomislaulu keel on jumalanna enese keel“ (sammas:35).

Luuletaja Robert Graves, kes ülistas naist kui jumalannat, on öelnud, et jumalanna keel valitses Euroopas kuni isaduse kehtestamiseni (sammas:60). Ja see oli maagia, luule ja poetilise müüdi keel ning see müüt on müüt jumalannast, tema maagiast ja jumalikkusest (sammas). Seega kadus jumalanna keel koos patriarhaadi tulekuga, nendib Krull (sammas:60-61). Ja kuigi mees kuulutas enda lõpuks perekonnapeaks, pärandati suur osa varast ikka ainult emalt tütrele (sammas).

Krulli järgi on jumalanna keel nii poetilise müüdi keel (Robert Graves'i arvamus) kui ka „eelajalooline kiri, visuaalsete sümbolite süsteem“, mis rändab ühest kultuurist teise ja moodustab korduvaid mustreid (Marija Gimbutase teooria) (sammas:65). Need mustrid on väga tavalised, tuttavad juba lapsepõlvest ja ilmuvad „kõige igapäevasematel esemetel: siksakid, ruudustikud, võrgustikud, viirutused, lainetused, spiraalid, meandrid, täpid, ristid, kolmnurgad, ovaalid“ (sammas). Enamik neist eelajaloolistest motiividest näivad nii tuttavad, et neile on „peaaegu võimatu mingit tähendust omistada“, kuid ometi on Gimbutas seda teinud (sammas). Gimbutase arvates tuleb arheoloogilisi materjale kasutada informatsioonina, mis aitab lahti harutada meie esivanemate vaimsust, kes elasid Euroopas juba tuhandeid aastaid enne indoeurooplasi (Gimbutas 1989:xix). Gimbutas lahendas enda jaoks Euroopa neoliitikumi keraamikal ja kultusesemetel esinevate märkide ja mustrite suure piltmõistatuse nii, et analüüsis sümboleid ja kujundeid ning avastas nende sisemise korrapära – seejärel ilmusid nähtavale Muinas-Euroopa ideoloogilised põhiteemad (Gimbutas 1989:xv). Gimbutase arvates on „need mustrid omavahel tihedalt põimitud, ühtki sümbolit ei saa mõista teistest lahus, ja iga üksiku osa lahtimõtestamine tähendab ühtlasi terviku seletamist“ (Krull 2012:65). Krulli jaoks moodustab jumalanna keele „sümbolite kombinatoorika, mitte üksikud sümbolid omaette“ (sammas). Seega ei ole siksakil, viirutusel või spiraalil eraldi vaadatuna sedasama tähendust, mis „tal on suure arheoloogilise piltmõistatuse kontekstis“ (sammas:66). Gimbutase jumalanna keele lugu on naiselikkuse lugu: „viljakus ja sünnitamine, maa ja aastaring, esiemad, surm, muutumine ja uuestisünd“ (sammas), see kõik on „kooskõlas ka Gimbutase tööga folkloristina“ (sammas).

Nagu näiteks Gimbutase arusaam vanematest loomislugudest, lindjumalanna kujutistest, kosmilisest munast ja veelindudest. Krulli arvates näib Gimbutas intuiitiivselt seostavat oma „arheomütoloogia“ projekti ja jumalanna pesa müüti, viimast oleks lihtne „tema mütoloogilisse skeemi paigutada“ (samas).

Krulli hinnangul on mütopoeetilise mõtlemise raskuspunkt kandunud tänapäeval akadeemilisest vallast mujale: uusi ideid pannakse proovile hoopis „ulmekirjanduse ja uute usuliikumiste hajuvast ja pulbitsevast kultusmiljöös“ (samas). Näitena mainib Krull antud bakalaureusetöös tema enda teosega võrreldavat Grethieli raamatut „Suure Jumalanna müsteeriumid“, kus „kombineeritakse hulgaliselt Uue Ajastu põhimotiive (kanaldamine, püha geomeetria, mandalad, valguskeharännakud, laskumine alateadvusse) ja eesti kultuuriruumi ikoonilisi erijooni (/.../ peremärgid, vöökirjad, Taara-mõistatus)“ (samas). Krulli arvates põrkub sellest teosest „õudusega tagasi“ iga „tõsine folklorist, kirjandusteadlane või usundiloolane“, kuid tegelikult peidab see teos „endas püüdu samastada Eesti ajaloo jutustus sellesama müütilise piltmõistatusega, mida tahtis kokku panna Gimbutas“ (samas). Krull kirjutab, et Grethiel proovib loomislaulu lahti mõtestada „moodsa esoteerika parimate traditsioonide vaimus“, loomislaul on Grethieli arvates „loomisprotsessi valguskeelne kirjeldus“ (samas:67). Krull nimetab Grethieli tõlgendust „loomislaulu teksti laiendatud parafrasiks“ ning ei näe midagi, mis tõrguks vastu sellisele esoteerilisele seletusele (samas:67-68). Krull kinnitab, et Grethieli „esoteeriline tõlgendus on lihtsalt veel üks võimalus sedasama vana piltmõistatust lahendada“ ning tsiteerib Juhan Liivi: „Kuskil peab alguskokkukõla olema,“ (Liiv 1989:238) – kusagil „peab olema jumalanna keel“ (Krull 2012:68).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et nii Krull kui Grethiel on ühel arvamusel selles, et muinasajast pärit visuaalsed sümbolid kuuluvad jumalannakultuuri müütilisse piltmõistatusse.

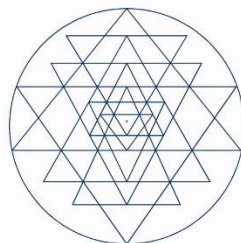
3.2.3. Krull: sümbolid *lind ja madu*

Rahvakultuuri mälus tähistab maailma loomise sündmust lindjumalanna. Jumalannat käsitlevad rahvalaulud ja müüdid kaardistavad oluliste sümbolite ning motiivide (muna, pesa jm) esinemist meie pärimuskultuuris, kultuurilises mälus jm. Krull märkab, et osades loomisloolauludes mainitakse, et *l i n n u l* on kas hallid (Hanila ja Varbla laulus) või punased (Tõstamaa laulus) hambad suus ning lisaks iseloomustatakse teda veel sõnadega „ristiline“ ja „tähniline“ (Varbla laulus). Ja sellelt pinnalt oletab ta, et ehk on tegu hoopis „kirju linnu“ varju peitunud müütilise meremaoga, kes kehastab ürgvett (Krull 2012:36-37). Madu sümboliseerib „väge

ennast, lihtsalt puhast jõudu“ (Cirlot 1971:285). Egiptuse hieroglüüf , mis kujutab pead tõstvat kobrat (*uraeus*), märkis teatavates kombinatsioonides ühtlasi (madu)jumalannat (Budge 1969:24). M a d u esineb väga paljudes mütoloogiates kosmoloogilise sümbolina (Krull 2012:39). Marija Gimbutase arvates oli lindu ja madu ühendava jumalanna kuju muistses Euroopas laialt levinud: umbes 5000 e.m.a., kui Muinas-Euroopa tsivilisatsioon kultuurilise haripunktini jõudis, ilmus seal lind- ja madujumalanna keerukas kujutis. Nad ilmusid kas eraldi figuuridena või ühe ja sama jumalusena. Neid pole võimalik käsitleda teineteisest lahus, sest nende funktsioonid on väga lähedalt seotud. Ta on mõnikord madu, teinekord lind, ta on õhu- ja vetejumalanna. See kombinatsioon on Muinas-Euroopa sümbolismi iseärasus, jumalik kaksipidisus (Gimbutas 1982:136 ja 112). Eesti pärimuses oskavad maod müütilist linnukeelt (Krull 2012:40), ka meil on madu ja lind mingil moel seotud. Kõige selle taustal oletab Krull, et see lindjumalanna võib vabalt kanda endas ka meremao müütilist väge (samas).

3.2.4. Krull: sümbolid *muna ja õnneratas*

Maailma munast loomise müüt on kõigis maailmajagudes tuntud (Leeming 2010:12). See on ka üks kahest põhilisest Uurali algmüüdist, seletab Enn Haabsaar raamatus „Soome-ugri saamine“. Ta kirjutab: „Maailma munast loomise müütides on demiurge üks, lindjumalaema, kes otsib veeväljalt kuiva kohta maailma sisaldava muna munemiseks. Eesti rahvaluules on see lind maalind, kuid lähedal on ka meri“ (Haabsaar 2009:33). Kaugemates mütoloogiates võivad munast ilmuda loojapaariga seotud printsiihid nagu mees ja naine, vanajumal ja trikster, taevas ja maa (Leeming 2010:12-13). Krulli arvates sarnaneb kosmiline m u n a just seetõttu „oma ehituselt ja sisult sümboolsete sõõridega, mida on nimetatud mandalateks ja mis samuti sisaldavad algprintsiipe“ (Krull 2012:42). Krull toob näitena *śri chakra* ehk õnneratta⁶, mis „koosneb neljast meesprintsiipi ja viiest naisprintsiipi kehastavast kolmnurgast“ (samas). Need üheksa kolmnurka on paigutatud ringi sisse ja ringi keskpunktis asub *bindu*, loomise lähtepunkt.

⁶ Õnneratas ehk *śri chakra* on tantristlike usundite tähtsamaid geomeetrilisi figuure ning esindab universaalset jumalannat (Vikipeedia 2015).

Krull pakub, et mütopoeetiliselt võiks see sümbol kujutada ka „müütilise õunapuu vilja“ (Krull 2012:42), mida ühes Haljala laulus iseloomustatakse järgnevalt: „Riia puolt on ristiline, Narva puolt on naastuline, Harju puolt on aukuline“ (Eesti rahvalaulud 1926:18). Sel juhul seoks r i n g i kujutis vilja, pesa ja muna aspektid omavahel (Krull 2012:43). Samuti esindaksid nad kõik „jumalannat kui kõige ürgsemat loomisprintsipi“, seega võiks see *śri chakra* ollagi jumalanna pesa sümbol (samas).

Krull on veendunud, et kosmiline muna ei ole indoeuroopa laen (samas) ning sama väidab ka Ülo Valk: „Igatahes võib otsustavalt kõrvale heita väite, nagu oleks tegemist indoeurooplastelt saadud laenuga. Ajal, mil maailmamuna-õpetus näiteks aaria braahmanitel alles kujunes, oli vastav müüt meil kindlasti juba tuntud“ (Valk 1993:64). Kuna munastloomise müüdid on „tavaliselt kokku viidud loomislugudega, kus universum saab alguse kaosest“ (Krull 2012:43), siis võimegi öelda, et kosmiline muna on kaose võrdkuju (samas). Marie-Louise von Franz näeb samuti muna ja kaose samasust – muna kujutelm sisaldab teadvuseelse terviklikkuse motiivi, psüühilist täiust, mis arvatakse olnuvat enne minateadvuse teket. Seda saab võrrelda Aristotelese entelehhia-mõistega: tammetõru, kus on juba sees terve puu või muna, mis vajab veel ainult soojust, sest kõik muu on tema sees juba olemas. Seega on munas kõik alles eos, „s.t. seal on midagi potentsiaalselt eksisteerivat, millegi teostumise võimalikkus, aga see pole veel asi ise“ (Franz 1995:229-230).

Eesti loomisloos esineb mitu muna ja see väljendab Krulli arvates teatavat paljunemise printsipi: „olemine ei saa tulla ainult ühest, olemine on paljusus ja see paljusus on olemas olnud algusest peale, juba ürgmunas eneses“ (Krull 2012:44). Pessa munetud munad on „ühtaegu algupärased ja ainulised, nende mitmus väljendab paljunemise täiust“ ning see paljususe ja ainulisuse suhe loobki universumi (samas).

3.2.5. Krull: sümbolid *kuusnurk* ja *sünnitamine*

Eesti loomisloos sünnib merest ürgolend, looja, kelles tunneme ära jumalanna. Krull väidab, et loomist ja ilmaletoomist ehk sünnitamist on samastatud juba paleoliitikumist alates (samas:45). Mütopoeetiliselt mõistame, et kõik maailma sündinud asjad on enne sündi ka sigitatud. Sel juhul lähtub maailma loomine kahest algest: mees- ja naisalgest ning „nende kahe alge ühtimisest saabki alguse lõputu sigitamiste ja sündide rida“ (samas). Sellist „kahele põhialgele toetuvat kosmoloogiat väljendab kõige abstraktsemalt *kuusnurga* sümbol, milles mehelik tulekolmnurk ∇ on naiseliku veekolmnurgaga \triangle põimunud“ (samas):

Eesti loomislaulus esindavad müütilise sigitamise momenti tuul ja vihm ning soovi korral võiks neid pidada ka meesalge sümboliteks (samas:46). Haljala laulus järgneb peale seda kohe ka jumalanna ehk sinikirju linnu sündimine. Tema munadest omakorda kooruvad linnupojad, kellest saab maailm. Krull osutab, et nõnda on loomislaulu „teatavas mõttes sisse kirjutatud kaks loomist“ (samas:46): esimene märgib sigitamist ja sündi, teine aga maailma tekkimist läbi looja enese paljunemise (linnupojad hakkavad hiljem veel omakorda paljunema). Barbara Walker seostab sünni müsteeriumiga aspekti „üks olemine on teise sees“ (Walker 1983:189). Kuna „iga muna sees on alati juba väike lind, kelle sees on omakorda väikesed munad, kelle sees on omakorda väikesed linnud jne. jne.“, siis nii haubki igas linnupesas terve universum ning „iga pesal istuv emalind on jumalanna kehastus“ (Krull 2012:47).

3.2.6. Krull: sümbol pesa

Jumalanna pesaga seotud ülesanded on: pesakoha valimine, pesapunumine, munade munemine ja haudumine, poegade „arvamine“ ehk nende müütiliste funktsioonide määramine (neist saavad nt k u u , päev ja t ä h t , mis kokku teevad k õ i k s u s e) (samas:22). Ühes Hanila laulus (Eesti rahvalaulud 1926:44) on aga just pesapunumine „eriliselt esile tõstetud, justkui olekski see müüdi kese“ (Krull 2012:24).

Kui leiame maa pealt „tühja, allakukkunud pesa, hämmastab meid selle tihe ja jõuline ehitus“ (samas:26). Näeme, et linnupesa on väga keerukas moodustis, mis „koosneb lugematutest raagudest, kõrtest, vitstest, vihkudest ja kihtidest, ühendustest, korrutustest, haakumistest, ristumistest ja sõlmumistest“ (samas). Pesa pannakse kokku ilma asjatult viivitamata, aga „rahulikult ja tundlikult, ettevaatlikult ja julgelt“ (samas), ebakindlaid seoseid jätkuvalt tugevdades ja pesa vormi lakkamatult täiustades. Krull usub, et pesapunumise protsess erutas meie esivanemaid, kuna see tundus neile igavikuline – miski, mida on tehtud juba enne-muistsetest aegadest saati, ja ikka ühtemoodi (samas).

Krull võrdsustab pesapunumise nii kosmilise loomistöö (mõlemad toimuvad teatava rütmi ja mustri järgi) kui müüdi struktuuriga (mõlemad on võrgustik, milles iga väiksem osa on tohutu seostevõrgu kaudu kõigi teiste osadega seotud) (samas). Pesa sisaldab endas nii kangakudumist, korvipunumist, võrgusidumist kui sõlmesõlmimist (samas:27). Seega koonduvad *võrk*, *sõlm* ja *kangas* kui kosmilised metonüümiad kõik pesapunumise motiivi ümber (samas:31).

Krull mõtleb siin võrgu all „universumi täieliku läbipõimituse, kõigi asjade ja olendite omavahelise seotuse“ kujutist (sammas:29). Võrku võib sarnastada näiteks keelega, ta ühendab omavahel „sõnu ja asjade nimesid, mis on analoogsed võrgu sõlmedega“ (Conty 2002:36). *Sõlm* kehastab „kosmiliste seoste võimalikkust ja keerukust“ (Krull 2012:30). Krull leiab, et sõlm ongi „müütilisuse tuum: sõlm on see paratamatu algkuju, arhetüüp, mille tõttu inimese mõtlemine jääb alati olemuslikult müütiliseks“ ja müütilist sõlme lahti sõlmides vallandub eriline vägi (sammas:30-31). *Kangas* on „loomistöö kehastus“, kangastelgedel kudumine on loomise võrdkuju (sammas:31). Kangas tähistab nii kangakudumist kui kangasse kootavat mustrit – kosmilist kirja. Kangas on nii protsess kui tulemus. Kangas liidab endas nii võrgupunumist kui sõlmesõlmimist (sammas).

3.2.7. Grethiel: Suure Jumalanna sümbolid

Grethiel kirjutab, et Suur Jumalanna ehk Kosmiline Ema „ilmutub ka kui Suur Tühjus ise, millest kõik olemasolev, k.a. Allikas⁷, alguse on saanud“ (Grethiel 2012:9). Erinevates kultuurides võib leida sarnaseid Jumalanna avaldumisvorme, teda sümboliseerivad nii T ä h t , K u u , Päike, Maa kui Suur Tühjus. Viimane on „elule aluse pannud lõpmatu loov vägi, /.../ mis hõlmab nii kõike olemasolevat kui ka seda, mis alles ootab olevaks saamist...“ (sammas:10).

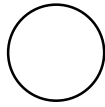
Kuidas loob Suur Jumalanna läbi oma erinevate vormide? Grethiel kirjeldab seda protsessi järgnevalt. „Kõige alguses on Tühjus,“ puudub olemine, „puudub ka mitteolemine“ (sammas:47). „Null ongi K õ i k s u s e Ürgema ehk Suur Jumalanna.“ Kui ta saab enesest kui Loovast Vaimust teadlikuks ja lausub: „Mina olen.“, siis saab Nullist Üks (sammas). Kui „vaadelda seda protsessi geomeetriliselt“, siis näeme **punkti**, mis „saab Tühjuses nähtavaks“ (sammas):

.

See punkt „sisaldab endas potentsiaalina juba kõike olemasolevat“ (sammas). Ja kui „see Tühjusest sündinud jõud“ hakkab liikuma, siis tekib **joon** _____ ja sellel on „võime oma teekonda määrata“ (sammas). Ta hakkab „otsima teed, mis viiks ta tagasi algusesse“, sest ta soovib „algusesse täiuslikkusesse naasta“ (sammas:48). Püha geomeetria „seaduste järgi ei saa aga sirge joon oma alguspunkti tagasi pöörduda enne, kuni tema liikumises pole toimunud muutust“ (sammas). Et muutus saaks teostuda, peab vaim looma uue mustri, seaduspära. Seepeale „toimub vaimu liikumises muutus ehk nihe ning sirge lõpp-punkt alustab pöörlemist ümber oma

⁷ Allikas ehk Algallikas tähistab Jumalat (Ema/Isa) ehk „hiiglaslikku ja kõikehõlmavat Suurt Keskpäikest, mis asub küll meie teadvuse sees, ent väljaspool aega ja ruumi“ (Grethiel 2012:9).

alguspunkti“ (samas). Peale „360-kraadise pöörde sooritamist ongi tekkinud uus, täiuslik, alguse ja lõputa kujund – **ring**“ (samas).

R i n g on „universaalne, ülimat ühtsust“ väljendav „püha sümbol“, mida võib „leida kõikidest kultuuridest ja vaimsetest traditsioonidest“ (samas). Ringi „talletatud kõrgemad universaalsed teadmised“ saavad „meile nähtavaks alles siis, kui viibime kõrgemas teadvuses seisundis“ (samas). Püha sümbolina „tähistab ring eelkõige kõiksust ja täiust, nii piiritletut kui lõpmatut teadvust, samuti tekkimis- või loomisseisundis olevat maailma“ (samas:48-49). Müütidest teame „maailma m u n a s t sündimise motiivi“ ning „ringil on tõepoolest võime end paljundada ning luua seeläbi Elulille – kõige olemasoleva geomeetrist baasmustrit“ (samas:49). Ring „ühendab sisemise ja nähtamatu välise ja nähtavaga“ ning sümboliseerib sel moel Jumala loomistööd (samas). Ringi võib võrrelda ka kosmilise maailmamao Uroborosega, kes sünnib kaosest. Kaos kestab seni, kuni „madu haarab omaenese sabast ning meenutab taas oma olemuslikku jumalikkust“, tekkinud ring on aluseks „harmoonia ja korra loomisele kogu Universumis“ (samas). Iseennast sabast hammustav madu „sümboliseerib kõiksuses toimuvat tsüklilist tekkimist ja kadumist, minekut ühest olekust teise“ (samas).

3.2.8. Grethiel: sümbolid *metskult ja madu*

Grethieli arvates pärineb esimene siiani teadaolev kirjalik ülestähendus „jumalannakultuuris elavate muistsete eestlaste kohta“ Rooma ajaloolaselt Tacituselt 98. aastast pKr, kes mainib Läänemere kallastel elavaid aesti hõime (samas:87). Tacitus on kirjutanud: „Nad kummardavad emajumalat. Oma usundi märgina kannavad nad metskuldi kujutist. See tunnus korvab relvi, on kaitseks kõikide vastu ja annab jumaladari kummardajaile puutumatus isegi vaenlase keskel.“ (Meri 1976: 193).

Grethiel usub, et ülimalt tõenäoliselt oli tegu jumalannakultuuris elavate muinaseestlastega – läänemeresoomlastega, kes asustasid ka Eestist lõuna pool asuvaid merevaigurandu (Grethiel 2012:88). Tacituse sõnul „iseloomustasid seda rahvast töökus“, suured merevaigu varud ja ka „maagilised võimed, mis neile kaitse ja puutumatus tagasid“ (samas). Miks aga oli Jumalanna tunnuseks metskult? Paralleeli saab tõmmata „budistlikus tantrismis tuntud raevuka **Vadžravarahiga**, keda on peetud /.../ ka kõikide Buddhade emaks“ (samas). Tema nimi tähendab „Teemantsiga“ ehk „Purunematut siga“. Lisaks kujutatakse teda „nais- ja meespoole tasakaalu sümboliseeriva Taaveti tähe [k u u s n u r k] /.../ sees, mille geomeetria

põhineb Eluseemnel“ (samas). Iseenesest sümboliseerib teemantsiga „ülimat väekust ja tasakaalu“, kus loomalik ja instinktides lähtuv loomus on integreeritud „meie tervikolemusse“ (samas:89). Kusjuures seda loomalikku osa ei üritata endale allutada, ja samas ta ka ei juhi inimest. Siiski „lubab ta meil ammutada ürgset väge oma tumedast lättest“, mis on „kosmiline alateadvus ise – puhas loomisevägi, tume jumalanna /.../“ (samas:89).

Ussid ja maod sümbolina on „ühed kõige iidsemad Jumalannale viitavad loomad“ (samas:91). Eesti „aladel on usse küll alati /.../ pühaks peetud“ (samas). Vanarahvas „mäletas koguni, et usside valduses on suured tarkused ja muistsed teadmised“, lisaks võis usside abiga „omandada ka **linnukeelt**, mis avas juurdepääsu kõige varjatumatele kosmilistele saladustele“ (samas). Grethiel kirjutab, et „usundilise sümbolina tähistab madu (uss) peaaegu alati Suurt Jumalannat, kuid ka kehas leiduvat Jumalanna väge – *kundalini* energiat või *sekhem* –, mis on võimas, ülespoole tõusev ja virgumisele viiv jõud“ (samas:92). Vanadel eestlastel oli „kaks põhilist tarkuseallikat – u s s i d ja l i n n u d, kelle keelt tuli osata, et tarkust juurde saada“, mõlemas neis kehastus Suur Jumalanna (samas:93).

Kunda ja Narva kultuuri perioodidest on säilinud huvitavat leiutamaterjali. Näiteks on leitud põdrasarvest maokujuke (universaalne sümbol Suurele Jumalannale), merevaigust karukujuke (Emajumala sümbol) ja sookuretiivad (osutavad „surmajärgsele suundumisele ülemistesse ilmadesse“ – linnusümboolika on „väga tugevalt Jumalannaga seostatav“) (samas:147).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et nii Krull kui Grethiel seostavad jumalannaga enam-vähem samu sümboleid. Sümbolid, mis neil kattuvad, on: madu, lind, muna, ring, kuusnurk, kõiksus, täht ja Kuu.

4. Krull ja Grethiel: jumalannakujutus uues religioonis

Krulli ja Grethieli teosed toetuvad Marija Gimbutase hüpoteetilisele teadusmütoloogiale, see justkui tagab nende ideedele mingisuguse autoriteedi ja usutavuse. Kui Marija Gimbutas lõi oma mütoloogia, siis Krull ja Grethiel loovad nüüd sellele omakorda uue kihi peale. Seda võib nimetada müüdi loomeks.

Miks üldse luuakse uusi müüte? Kas meie ühiskond vajab neid tekste? Kas need täidavad mingit tühja nišši? Milleni Krull ja Grethiel oma jumalannakujutluses jõuavad? Mida nad meile öelda tahavad? Mida peaks meis tekitama müüt jumalannast?

Nii Krullil kui Grethielil on oma nägemus jumalannast ja nad jõuavad oma teostes mõlemad arusaamisele, et keskne jumalus pole meessoost, vaid naissoost. Nad kutsuvad lugejat kaasa ühte võimalikku maailma, kus valitseb kosmiline ema, kus naised ja mehed on võrdsed ning austavad üksteist ja hoiavad loodust.

Kuigi Eesti on vähekristlik maa, on tänapäeva eestlane päris religioosne. Eestis usub 57 protsenti inimestest, et on olemas mingi kõrgem vägi, elujõud või energia. Jumal on olemas, ta on keegi, kes valvab õigluse järele ning hoiab ja kaitseb inimesi. Eestlastele meeldib olla religioosne individuaalsel moel. Rahva hulgas on üsna levinud ka seisukoht, et jumalaga suhtlemiseks pole vaja kirikut. Kui kristliku müüdi keskmes on jumal, kes loob ja valitseb maailma ning mõistab kohut, siis u u e v a i m s u s e omas on kesksel kohal inimene, kes loob endale mõtete, sõnade ja tegudega ise oma maailma. Inimene on looja. (Altnurme 2012)

4.1. Grethiel: jumalanna tagasitulek meie kultuuri uue vaimsuse lainel

2014.aastal Eestis korraldatud religiooniküsitlusest ilmnas, et uus vaimsus on Eestis levinud samal määral kui kristlus. Uus vaimsus või individuaalne religioosne uskumus tähendab, et inimene määratleb end religioosse või vaimseks ja võtab omaks ühe või teise usu ideid või praktikaid, ent ei seo end ühegi kindla usuga. 67% vastanuist nõustus, et nad usuvad vaimsesse enesearengusse selles mõttes, et vaimsete praktikate (näiteks jooga, meditatsiooni vms) abiga on võimalik muuta nii ennast kui ka ümbritsevat maailma. Tartu Ülikooli ja TNS Emori küsitluse tulemused näitasid, et just sellisena näeb end kõige rohkem inimesi. (Seiton 2014)

Missugune on siis Grethieli jumalannausk? Mis on selle sõnumiks? Esmajoones räägib Grethieli jumalannareligioon meile, et naissugu tuleb austada ja jumaldada. Grethiel kirjutab, et Jumalannaga kontakti saamiseks on parim viis eneses Jumalannat näha, sest „Jumalanna

kehastub igas naises, tuleb ta vaid üles otsida ja ära tunda“ (Grethiel 2012:32). Mehi viib aga Jumalannaga kontakti, kui nähakse „Jumalannat igas naises, eelkõige oma naises, aga ka oma emas, õdedes ja tütarde“ (samas). Grethiel teab, et iidne jumalannakultuur „ei olnud algselt mitte matriarhaat ehk naiste püramiidlik ülemvõim ühiskonnas“, vaid hoopiski „täiuslik tasa-kaal nais- ja meespoole vahel, millest omakorda sündis kooskõla loodusega“ (samas:74), mis väljendus selles, et „inimtegevus jättis siis loodusesse vähem selgelt loetavaid jälgi“ (samas:75). Grethieli sõnul olid vanasti ja on praegu kõik Jumalanna templid ja kultusekohad looduslikud: „puud ise moodustasid templi; suur kivi või allikas oli kultusekohaks“ (samas:128). Looduslikud kultusekohad on „iseloomulikud kõikidele loodusrahvastele, kes austavad Suurt Ema“ (samas).

Jumalannareligiooni järgi on inimestel kosmiline päritolu. Grethieli arvates asub inimese hinges igatsus meenutada oma muistset päritolu (samas:1). Kuna „meie tõelist päritolu varjab unustusteloor“ (samas), siis selleks, et loori taha näha, peame mõistma Suure Jumalanna müsteeriumeid. Kui me Teda kutsume ja mäletame, siis taastame enda kosmilise mälu, „hakkame taas mäletama oma kosmist päritolu, oma taevaseid juuri, nn Suurt Lugu“ (samas:2). Suur Lugu on „meie väelugu“, mis äratav täies võimsuses meie „loomisjõu, samuti tarkuse ja tingimusteta armastamise võime“ (samas).

Mis võiks olla eestlastel seost iidse jumalannakultuuriga? Grethiel kinnitab, et eestlased on elav ühenduslülid „muistse jumalannakultuuri juurde“ (samas:192). Grethieli järgi on eesti rahva „Suur Lugu“ põlvnemine „**hüperborealastest** – iidsest ja kõrgeltarenenud rahvast“, kes „saabusid siia planeedile juba väga ammu“ ja rajasid „kõrgeltarenenud tsivilisatsiooni“ (samas:2). Hüperborea oli „müütiline õnne-, harmoonia- ja küllusemaa“, mida „vanad kreeklased uskusid asuvat praeguse Eesti ja Soome aladel, ent kõrgemas dimensioonis, sest sinna ei pääsenud ei maad ega vett mööda, vaid üksnes lennates“ (samas:6). Teise nimega kutsutakse seda maad ka Suure Keskpäikese maaks (samas:172).

Kuidas jumalanna saab aidata eesti rahvast? Jumalanna „loov vägi on seotud juurtega, tumeduse ja pimedusega“ (samas:73). Eestlasi „vaevab juurte puudumine“ (samas:80). Me ei mäleta „minevikus kogetud harmoonia- ja õnneaega“ ning seetõttu on meil „raske tulevikku usaldada“ (samas). Oma „tõelise potentsiaaliga kontakti“ saamist on pärssinud mälukaotus nii rahva kui üksikisiku tasandil (samas). Kui meie rahvas „ärkaks sellele võimsale sisemisele valgusele“, mis peitub jumalannas, siis „võiksime avada väga erilise valgusevärava kogu inimkonna jaoks“ (Grethiel 2012:191). Selle valguse abil saame „taasluua valgustunud ühiskonna“, mis põhineb „vabadusel ja partnerlusel“ ja kus igäüht „väärtustatakse sellena, kes ta tõeliselt

on“ (samas). Ja kui taastaksime ka koostöö inimeste ja loodusvaimude vahel, saaks meie rahvast „võimas valgusemajakas kogu planeedi“ ja terve universumi jaoks (samas).

Grethiel pakub eestlaste vanema ajaloo ja minevikupärandi taastamiseks välja plaani – peame appi võtma nn tulevikumeetodid, peame rakendama „lisaks loogikale ja nende väheste allikate ja leidude analüüsimisele ka **kanaldamist** ja **selgeltnägemist**“ ning nõnda avama „meie teadvuses olevad ukse kosmilise mälu juurde“ (samas:86). Meie muinasusund ei avane, kui vaatleme seda lihtsalt „tavateadvuse seisundist lähtudes“ (samas). Ainult tõustes kõrgemasse teadvuseseisundisse, „saame me kontakti väga suurte rikkustega“ ja mõistame ka „regilaulude, vöökirjade ja teiste ornamentidega kirjatud rõivaelementide ning esemete tähendust“ (samas:87). Meie rahvana peame kontaktis olema oma tegeliku väega ja mäletama „seda, kes me tegelikult oleme“ (samas).

Kuidas on jumalannareligiooniga seotud taarausku⁸? Grethiel kirjutab, et läbi sajandite on eestlased nimetanud end „**maarahvaks** ja oma keelt **maakeeleks**“ (samas:108). See „viitab väga tugevale ühendusesolekule nii Maa kui ka Maa kaudu toimiva Suure Jumalannaga, kes hõlmas vanarahva jaoks kogu looduskeskkonda“ (samas). Suurt Jumalannat nimetati muuhulgas ka teiste nimedega: näiteks saarlaste suurjumal Tharapitha ehk eestipärasemalt Taara, keda teatud perioodil piksejumalaks kutsuti (samas:109). Grethiel on veendunud, et algne Taara oligi Suur Jumalanna ise (samas:110-118). Uuemal, 20. sajandi alguses loodud taarausku kirjeldatakse aga järgnevalt: „Taarausku on loomulik usk; temas ei ole absoluutset kurjust, s.t. ei kuradit ega ähvardavat igavest põrgut, taarausku tunneb ainult headuse eri astmeid. Jumal Taar on püha ja loodus on tema pühakoda. Taar on nii suur, et teda võib vaid hingeliselt tunda ja aimata – keegi ei ole nii tark, et võiks mõista või määratleda jumaluse olemust. Taar /.../ on elujõud, mida tunnetame ühenduses loodusega ja ilmaruumi kõiksusega“ (Mossin 2000:544). Kuigi siin polnud kesksel kohal jumalanna austamine, sobitub looduse väärtustamine ning kosmilise kõiksusega ühendusesolek ka Grethieli Suure Jumalanna looga.

Kas jumalannareligioonis esineb ka haldjaid? Grethiel kirjutab, et „ristisõdijate tuleku eelses“ Eestis kihas lausa kogu maa haldjatest (Grethiel 2012:123). Seda kinnitab ka „haldjalugude sage esinemine meie rahva pärimustes, lugudes ja legendides“, näiteks lood Murueidest ja tema tütardest (samas:124). Grethieli visioonis elavad haldjad „täielikus kooskõlas loodusega“ ja „teevad koostööd ülestõusnud meistrite ja inglitega, hoolitsevad

⁸ Grethiel ei pea ilmselt silmas mitte 20. sajandi alguses loodud taarausku, vaid viitab muinasajal esinenud Taara või Thori kultusele, mida ta tõlgendab oma müüdi seisukohast Maa kui Jumalanna austamisena. (Altnurme 2015)

looduse ja taimede eest ning tegelevad loodusvaimude õpetamise ja kasvatamisega“ (samas:127).

Mis kujul Suur Jumalanna esineb? Suur Jumalanna, kelles on ühendatud kõik jumalannad, ilmutab end „eelkõige neljal kujul – **Neitsi, Ema, Teadmanaise** või **Tantristliku partnerina**“ (samas:9). Need kujud lähtuvad Kuu faasidest ning jagunevad järgnevalt: „Neitsi ehk **noorkuu**, Ema ehk **täiskuu**, Teadmanaine ehk **vana kuu**, Tantristlik partner ehk **must kuu**“ (samas:10).

4.2. Krull: maausk ja kosmiline kristlus

Tartu Ülikooli ja TNS Emori 2014. aasta küsitluses pidas 4% eestlasi end maausuliseks (see osalus on kasvamas iga aastaga), lisaks 61% leidis, et „eesti rahva õige usk on maausk“ (Seiton 2014). Seda võib selgitada tõsiasjaga, et suur osa rahvast arvab, et kristlus pole kunagi eestlastele omane olnud (samas). Miks peame pöörama Eestis toimuvate religioossete muutuste protsessis tähelepanu maausule? Maausk ühildub hästi eesti rahvusliku ideoloogia peavooluga – see on rahvosluse religioosne variant. Maausk peab oluliseks kokkukuuluvustunnet oma rahva, maa, kultuuri ja loodusega. Maausk põhineb rahvapärimisel, kuid aktsepteeritud on vaid üksnes maailmavaatelt sobilik pärimus. (Altnurme 2014)

Mida Krull täpsemalt maausuna esitab? Missugune on Krulli jumalannausk? Mis on selle sõnumiks? Krulli jaoks sobib Suure Jumalanna müüt hästi maausu põhitõdesid esindama. Krulli arvates aitab Suure Jumalanna kujutelm tänu suurele mütoloogilisele ja arheoloogilisele materjalihulgale, mis on koondatud ühe põhimotiivi ümber, tunda hingesugulust kasvõi kiviaja inimestega ja samastuda kaugete kultuuridega (Krull 2012:63). Seesama üks ja algne jumalanna toimib eri kujul kõikjal ning ühendab inimeste maailma samaks kosmoseks (samas). Jumalannakujutus aitab ka uues valguses näha ja mõista seni seletamatuid mütoloogilisi motiive (samas). Krulli jumalannareligiooni kohaselt on kõik elav vastastikusel sõltuvusel ning inimene on osake kosmosest. Samuti propageerib jumalannakultus loodushoidlikku ja maalähedast eluhoiakut.

Krulli maausuline jumalannakujutus hõlmab ka uskumist pärimusse. Krull pakub „Jumalanna pesa“ 14. peatükis välja, et meie inimestena võiksime uskuda, et pärimus tärkab uuesti, nagu peale talve tuleb kevad; ja lisab, et me ei taha lihtsalt oodata: me tahame „oma pärimust ise pärida“ (samas:53-54). Selleks peaksime küsima: kas meiegi jaoks on olemas jumalanna pesa? Siis soovitab Krull, et edasi tasub lugeda ainult neil, kes tahavad sellele küsimusele vastuseid leida ning kes tahavad pärida ja pärineda (samas:54). Ja väidab, et „pärimusel on üht-teist öelda ka neile, kes üldse ei usu, et pärimus neile midagi öelda võiks“

(samas). Krull analüüsib siin üht eesti rahvalaulu, mis räägib Jeesuse näljasurmast. Selles laulus tuleb „Jeesus jõulude paiku maale, sõidab Maarja ukse ette ja küsib endale ja hobustele süüajuua“ (samas). Aga Maarja keelab Jeesusele ja tema loomadele toitu ning kogu söök ja jook on talus kõlbmatuks muutunud – selle peale hakkab Jeesus kohe ära surema. Miks? Kuidas seda mõista? Krulli arvates peame võtma arvesse külaskäigu aega, Jeesus tuleb külla „jõulude ajal, keset talve, kus kogu loodus on hääbunud“ (samas:55). Jeesus kehastab selles laulus ülestõusmisejumalat, kes „looduse ringkäigu hoidmiseks igal aastal uuesti surema peab“ (samas). Maarja, kes esindab laulus nii jumalaema kui Jeesuse pruuti, „määrabki Jeesuse igal talvel surema, et see igal kevadel jälle üles võiks tõusta“ (samas). Ainult nii saab „kogu loodu kevadel ärgata ja pidutseda“ (samas). Ei meie pärimus ega ka Jeesuse näljasurma lugu ole kristlikud, kuid Krull tunneb siin hoopis ära kosmilise kristluse ning usub, et kõik saavad laulust kätte sõnumi: kui jumalanna enam süüa ei paku, sureme talve tulles nälga nagu Jeesus (samas). Ehk siis „elu saab jätkuda ainult naiselikus keskkonnas, olemise pidevus on naissoost.“ (samas:56).

Seega on Krulli jumalannakujutluses jumalanna meie kosmiline ema ning meie, eestlaste, kodu asub kosmoses. Kosmiline kristlus ei ole nagu ristiusk, kus vastandatakse sakraalset ja profaanset ning mis on robustne, jäme ja toonud kaasa vaenu ning vägivalda. Ristiusk võib juba homme kaduda (samas:71), arvab Krull. Ja sellest hoolimata punub jumalanna ikka oma pesa, ja „istub ikka pesale hauduma“ ning poegadel on „tema pesas nii soe, nagu ainult kosmoses olla saab“, sest „jumalanna pesa on kodu kosmoses“ (samas), mis on ka meie kodu.

Krull küsib, et miks tundub tänapäevane jumalannausund meile nii värske ja uus (samas:70)? Kuigi jumalannakuju leidub peaaegu kõikjal, oli ta vahepeal justkui meie eest peidus. Krulli sõnul on eestlased unustanud meie pärimuses olulisel kohal oleva jumalanna pesa müüdi ümber koondunud religiooni, kuna ristiusk õpetas meile, et usuolu peab vastanduma ilmalikule elule (samas). Me ei ole osanud tavapära ja igapäevastes asjades mingit pühadust näha (samas). Meie inimestena võiksime teada meid ümbritsevate asjadega seotud kombeid ja rituaale ning samuti nende rituaalide algupära (samas). Võiksime tuua usu igapäevaellu. Seega on Krulli kosmiline kristlus usk, mis peab oluliseks näha pühadust tavalistes ja argipäevastes asjades.

Mida väljendab eesti loomislaul? Jumalanna pesa müüt eesti loomislaulus väljendab meie rahva müstilist tunnetust – „sügava seotuse tunnet kõigi inimeste ja olenditega“ (samas:28), kogu maapealse elu omavahelist seotust ja sõltuvust.

Missugune on maailma loomise protsess? Kas naiselikkus on elu alus? Krulli järgi on jumalannareligioonis elu püha, sest „elus ja naiselikkus on olemuslikult üks ja seesama: kõik elav peab kellestki sündima, olles oma sünnitajaga samast ainest ja jäädes temaga seotuks nähtamatute geneetiliste sidemete kaudu“ (sammas:57). Üks „tänapäeva Lääne jumalanna-usundi kesksemaid isiksusi“ (sammas) Starhawk rõhutab olemise aluse naiselikkust, kuna maailma loomise protsess on sünnitamisprotsess – maailm ei teki käsu peale, ega teda ka tehta, vaid ta sünnib (Starhawk 1999:48).

Kokkuvõtvalt saab öelda, et Krulli ja Grethieli loodud müüdid jumalannast seavad esikohale naise kui elu jätkaja austusväärse rolli. Nad mitte ainult ei loo iidset müüti esijumalusest, vaid keeravad müütilise jutustuse „vindi“ üle võlli ning pakuvad lugejaile uut, kosmilise ema keskset usundit – esitades seda tänapäeval aktuaalsete religioonide (uus vaimsus, maausk ja kosmiline kristlus) vaatenurgast.

Seega: kas meie ühiskond vajab neid tekste? Kas need täidavad mingit tühja nišši? Kindlasti. Krulli ja Grethieli müüdid sobituvad kenasti ülemaailmselt leviva jumalanna-religiooni tiiva alla, pakkudes eestlastele uut võimalust põhijumaluse valikul ning avardades religioosete raamide ja tunnetuse piire.

Kokkuvõte

Arheoloog Marija Gimbutase tööd esitavad hüpoteesi, et uuemal kiviajal valitses Muinas-Euroopas matriarhaat, st jumalannakultuur, mis oli rahumeelne ja harmooniline aeg, kus toimiti täielikus kooskõlas loodusega. Selle teooria pinnalt on oma teosed kirjutanud nii Krull kui Grethiel. Mõlema autori teosed on segu müüditõlgendusest ja -loomest, semiootilisest analüüsist ja ajaloolistest ülevaadetest.

Tiiu Jaago on kirjutanud, et „Kuldnaise“ regilauludes „juhhib laulik kuulaja fantaasia muinasmaale“ (Jaago 1993:22), ka müüdid viivad meid kaugetesse paikadesse, mida tänapäeval ei eksisteeri. Loomisloo regilauludes esinevat müüti omakorda analüüsides jõuavad Krull ja Grethiel tegelikult samuti üsnagi fantaasiarikka tulemuseni. Nad ulatavad meile muistse loo tänapäevases kastmes. Nad pakuvad meile kaitset suure jumalanna tiiva all. Nad loovad meie jaoks uue usundi, mida me siiani kunagi varem pole saanud kogeda. Meie uus jumalus on kosmiline ema: suur ja armastav, kohal kõikjal, igas rakus ja aatomis, igas elusolendis. Ta elab justkui igal pool meie ümber, ta on kõiges: vees, õhus, taimedes, ilmaruumis. Ta justkui aitaks inimestel, eriti tänapäeva ühiskonna naistel, luua paremat tulevikku ja elada õnnelikumana.

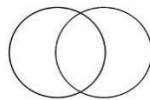
Töö esimene osa hõlmab nii ajaloolist ülevaadet kui soouuringuid. Ajaloo osa kirjeldab moodsa jumalannakultuse lähtepunkti – müütilist kujutlust Muinas-Euroopa matriarhaadist. Selgub, et jumalanna erinevaid kehastusi on aastatuhandeid üle kogu Maa kummardatud, kuid kristluse levimisega Läänemaailmas kaasnes jumalannakultuse kadumine. Tänapäeva inimesed soovivad teadlikult kogeda naisjumalust, on toimumas jumalannareligiooni uuestisünd ning naised nõuavad jumalanna kui naise esiletõstmist ühiskonnas, religioonis, kõikjal. Soolise võrdõiguslikkuse osa kirjeldab naiste õiguste eest võitlemisel saavutatud edusamme ning tänast olukorda Eesti ühiskonnas. Jumalannakultuuri taastulemine osutab naise tähtsuse tõusule ühiskonnas ning võib olla oluliseks abivahendiks naiste eneseteadlikkuse tõstmisel ja õiguste eest seismisel.

Töö teine osa esitleb kokkupuutepinda Uku Masingu luules esinevate eelkristlike jumalanna motiividega. Peamiselt leidub jumalanna motiive Masingu luulekogus „Udu Toonela jõelt“. Masing kasutab oma luules väga erinevaid jumalannakujutlusi – haldjast kuni allmaailmajumalannani. Masingu luule on inspireeritud tema nägemuslikest reisidest, need sarnanevad Grethieli meditatsiooninägemustega, mõlemad rändavad ringi ajas, ruumis ja kosmoses ning kohtuvad jumalannaga. Mõlemad püüdlevad ka teatud religioosse õndsuse poole, mis on inimesele vabastavaks kogemuseks.

Kolmas ning kõige mahukam töö osa annab kirjeldava ülevaate Krulli ja Grethieli jumalannakujutlustest algupäramüüdi, iidse kirja ning sümbolite analüüsi kaudu. Selgub, et jumalannaga enim seostatud sümbolid on madu, lind, muna, ring, kuusnurk, kõiksus, täht ja Kuu. Iidse kirja eksisteerimise osas on Krull ja Grethiel ühel arvamusel – muinasajast pärit visuaalsed sümbolid kuuluvad jumalannakultuuri müütilisse piltmõistatusse. Nii Krull kui Grethiel jõuavad mõtteni, et jumalanna olemasolu tajumine sõltub muutunud meeleseisundist, mis teeb tema energiad vahetult tajutavaks.

Neljas ja viimane töö osa kajastab jumalannakujutluse ülevaadet uue religiooni vaatenurgast. Selgub, et Krull ja Grethiel loovad Gimbutase mütoloogia põhjal ehedat uut religioosset materjali, uut müüti. Mõlemad autorid jõuavad arusaamisele, et keskne jumalus pole meessoost, vaid naissoost. Grethieli religioosseks raamistikuks on uus vaimsus ja Krullil mausk ning kosmiline kristlus. Grethiel ja Krull jõuavad ühisele arusaamisele, et inimesed pärinevad kosmosest, kõik elav on vastastikusel sõltuvuses, elu saab jätkuda ainult naiselikus keskkonnas ning et kuldaeg võib taas saabuda.

Veidemann on võrrelnud Krulli loomingut *logos'*ega⁹, mis inspireerib kõikvõimalikke intellektuaalseid tõlgendusi, aga ei hingesta, vaid jääb lihtsalt kogukondlikuks mõttemänguks: „Tahaks küll Krullini jõuda, aga jõudmishetkel astub ta ise kõrvale või seirab eemalt“ (Veidemann 2015). Võrdlusele 'Krull – *logos'* lisan omalt poolt järgneva paralleeli: Grethieli looming sobib sel juhul esindama oma hingestatud lähenemise, unenäolisuse ja hingerännakutega *sophia*¹⁰ rolli. Nii saavad ühineda minu töös mehelik (*logos*) ja naiselik (*sophia*) jumalannakäsitlus, ning läbi nende ühinemise särab tõde jumalanna olemasolust. Just nagu elulille kaks ringi, mis lõikuvad ning nende lõikumisel tekkiv ala on ühine tõde jumalannast. *Vesica piscis*¹¹ sümbol:

Uue vaimsusega saabunud jumalannausund pakub tänapäeva inimestele võimalust soovi korral kummardada kõiki jumalanna olemuslikke osi nii eraldi, kui ka lihtsalt ühte suurt jumalannat, kes kehastab endas kõiki väiksemaid. Ja seda on võimalik teha esmakordselt ajaloos ilma religiooni siduvate piiranguteta (nt kodus kummuti peal võib olla nii neitsi Maarja, Pele kui Lakshmi kuju). Sellega jõuan oma töös järeldusele, et jumalannausk pakub inimestele suuremat usulist vabadust, kui kunagi varem ükski religioon on pakkunud. Samuti toetab

⁹ *logos* – kreeka keeles *sōna*, *diskursus* või *põhjus/ mõistus*

¹⁰ *sophia* – kreeka keeles *tarkus*

¹¹ *vesica piscis* – ladina keeles *kala põis*

jumalannakultus üleüldiselt naiste suuremat vabadust, mis kaasneb võimalusega elada oma soovide ja võimekuse kohaselt ning uskuda oma isiklikusse jõusse.

Kokkuvõttes võin nentida, et Gimbutase müüt iidsest jumalannakultuurist on saanud Krulli ja Grethieli tõlgendustes uue müütilise tunnetuse aluseks tänapäeval. Muistse jumalannakultuuri müüt on teisenenud elavaks müüdiks 21. sajandil ning inspireerib religioosset käitumist. Seega on uus jumalannausund muutunud skeemiks, mille abil inimesed, eelkõige naised, oma eluga paremini hakkama saavad.

Allikad

Altnurme, Lea. 2012. Usuteadlane: eestlase jumal muudab ilmet. Priit Simsoni intervjuu. *Postimees*, 31.märts.

Altnurme, Lea. 2013. Uus vaimsus – mis see on? Uibu, M. (toim.) *Mitut usku Eesti III*. Tartu, Tartu Ülikooli Kirjastus.

Altnurme, Lea. 2014. Lea Altnurme: usk ei sure välja. *Postimees*, 4.mai.

Altnurme, Lea. 2015. *Kirjavahetus autoriga*. Tartu, 21. aprill.

Amazzone, Laura. 2011. Goddess Durga: A Divine Female Role Model for Our Times? Kasutatud 25.02.2015. http://www.huffingtonpost.com/laura-amazzone/goddess-durga-a-female-mo_b_809274.html

Anthony, David. 2007. W. *The Horse, the Wheel, and Language*. New Jersey, Princeton University Press.

Baring, Anne; Cashford, Jules. 1993. *The Myth of the Goddess: Evolution of an Image*. Penguin Books.

Brockway, Laurie Sue. 2003. *A Goddess for Every Need*. Kasutatud 25.02.2015. <http://www.beliefnet.com/Wellness/2003/10/A-Goddess-For-Every-Need.aspx#>

Budge, Ernest A. W. 1969. *Gods of the Egyptians*. I.osa, New York, Dover.

Cirlot, Juan Eduardo. 1971. *Dictionary of Symbols*. London, Routledge.

Conty, Patrick. 2002. *The Genesis and Geometry of the Labyrinth*. Rochester, Inner Traditions.

Eesti rahvalaulud, I kd. 1926. *Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest*. I kd. Tartu, EKS Kirjastus.

ERLAB – Eesti regilaulude andmebaas. Eesti Kirjandusmuuseum. Kasutatud 06.03.2015. <http://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas>

Eliade, Mircea. 1969. *The Quest: History and Meaning in Religion*. The University of Chicago Press.

Eller, Cynthia. 2011. *Gentlemen and Amazons: Myth of Matriarchal Prehistory 1861-1900*. University of California Press.

Forrest, M. Isidora. 2001. *Isis Magic*. Llewellyn Publications.

Franz, von Marie-Louise. 1995. *Creation Myths*. Boston ja London, Shambhala.

Gimbutas, Marija. 1982. *The Goddesses and Gods of Old Europe 6500-3500 B.C.*, Thames & Hudson.

Gimbutas, Marija. 1989. *The Language of the Goddess*. Thames & Hudson.

Goodison, Lucy; Morris, Christine (toimetajad). 1999. *Ancient Goddesses: The Myths and the Evidence*. University of Wisconsin Press and British Museum Press. Kasutatud 27.02.2015. Kokkuvõtte <http://bmcr.brynmawr.edu/1999/1999-10-03.html>

Grethiel, Riina. 2012. *Suure Jumalanna müsteeriumid*. Tallinn: Valgusesaar.

Hellsten, Tommy. 2005. *Saad kõik, millest loobud*. Tallinn: Pilgrim.

Hiob, Arne. 2000. *Uku Masingu religioonifilosoofia põhijooned*. Doktoritöö. Tartu Ülikool, usuteaduskond.

Hodder, Ian; Meskell, Lynn. 2010. The Symbolism in Çatalhöyük in its Regional Context. Toim. Hodder, Ian. *Religion in the Emergence of Civilization: Çatalhöyük as a Case Study*. New York, Cambridge University Press.

Imel, Martha A.; Imel, Dorothy M. 1993. *Goddesses in World Mythology*, ABC-CLIO.

Jaago, Tiiu. 1993. *Kuldnaaine*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Krull, Hasso. 2012. Jumalanna pesa. Mütupoetiline essee. *Loomingu Raamatukogu*, 19-20/2012. Tallinn: Kultuurileht.

Krull, Hasso. 2012a. Hasso Krull võttis kokku põnevamad loomislood. Jürgen Rooste intervjuu. *Maaleht*, 9. september.

Kuusk, Külliki. 2009. Uku Masing: Stretching the Borders. *Estonian Literary Magazine*, no. 28.

Kuusk, Külliki. 2010. „Uku Masingu armastuse lõuna- ja ehatuuled“. Rmt. *Inimesepoeg valgel laeval. Uku Masing 100*. Eesti Kirjandusmuuseum.

Kuusk, Külliki. 2015. *Kirjavahetus autoriga*. Tartu, 18. veebruar.

Langemets, Andres. 2006. *Eesti pärimuskosmos Hasso Krulli moodi*. Eesti Ekspress. 27.03.2006.

Leeming, David. 2010. *Creation Myths of the World: Encyclopedia*. Santa Barbara, ABC-Clio Inc.

Leeming, David; Page, Jake. 1996. *Goddess: Myths of the Female Divine*. Oxford University Press. Kasutatud 26.02.2015. <http://ukcatalogue.oup.com/product/9780195104622.do>

Masing, Uku. Vana Testamendi prohvetlusest. Käsikirjas.

Masing, Uku. 1998. *Meil on lootust*. Tartu, Ilmamaa.

Masing, Uku. 2000. *Luule I*. Tartu, Ilmamaa.

Masing, Uku. 2003. *Keelest ja meelest*. Tartu, Ilmamaa.

- Masing, Uku. 2004.** *Luule V.* Tartu, Ilmamaa.
- Meri, Lennart. 1976.** *Hõbevalge.* Eesti Raamat.
- Merilai, Arne. 2015.** *Kirjavahetus autoriga.* Tartu, 31. märts.
- Mossin, Addold. 2000.** *Taarausik – maailmavaateline filosoofia.* Taara Keskhiiie ajakiri „Hiis“, nr 17. Tartu.
- Oja, Arno. 2012.** Mütopoeetiline Hasso Krull. *Eesti Ekspress*, 20.08.2012.
- Padrik, Ain. 2010.** Elulille kasvamine Lilleorus. *Kogukonnad*, nr 3, lk 15-16.
- Pakk, Triin. 2012.** Loomislaulu lind ja Kirche, Küche, Kinder. *Sirp*, 25. oktoober.
- Penu, Anna-Maria. 2015.** 8. märts: siin me oleme, igal aastal uuesti. Kasutatud 09.03.2015. <http://feministeerium.ee/8-marts-siin-oleme-igal-aastal-uuesti/>
- Raave, Raivo J. 2007.** Uku Masing ja naised. *Eesti Ekspress*, 23. august.
- Rodenburg, Erik. 1991.** Defense of Marija Gimbutas` Thesis about „Old Europe“. Kasutatud 21.02.2015. <https://goddessdocumentary.wordpress.com/marija-gimbutas/>
- Saluraid, Anne. 2005.** *Sooline võrdõiguslikkus eshatoloogilisest perspektiivist koguduse kontekstis lähtuvalt GL 3:28.* Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Seilenthal, Tõnu. 2014.** SU2. Uurali kultuur. Loengukonspekt. Kasutatud 15.02.2015. https://www.is.ut.ee/pls/ois_sso/tere.tulemast?pn_id_materjal=453156&pn_id_sessioon=33255905960102840762
- Seiton, Kelli. 2014.** New age tõrjub kristlust Eestist. *Eesti Päevaleht*, 22.aprill.
- Sommer, Lauri. 2004.** *Uku Masingu käsikirja “Saadik Magellani pilvest” (1959-1963) vaimne, ajalis-ruumiline ja elulooline taust.* Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Sotsiaalministeerium. 2004.** Mõjude hindamine sugupoolte aspektist. Tallinn, Tallinna Raamatutrükikoda.
- Starhawk. 1999.** *The Spiral Dance: A Rebirth of the Ancient Religion of the Great Goddess.* New York, HarperSanFrancisco.
- Valk, Ülo. 1993.** Kust tuli ilmalind? Läänemeresoome loomisloo algupärast. – *Vikerkaar*, 2, 21–29; 3, 60-66.
- Veidemann, Rein. 2015.** Hasso Krulli eepiline pesamuna. *Postimees*, 5. veebruar.
- Vikipeedia. 2015.** Kasutatud 01.03.2015. http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page
- Walker, Barbara G. 1983.** *The Woman's Encyclopedia of Myths and Secrets*, HarperOne.

Summary

The purpose of this bachelor's thesis "The comparison of the image of the Great Goddess in the works of Hasso Krull *The Nest of the Goddess* and Riina Grethiel *The Mysteries of the Great Goddess*", is to compare both of the authors' images of the Great Goddess and find out what kind of new religious image they try to create.

The works of archaeologist Marija Gimbutas present the hypothesis that in Neolithic Europe ruled matriarchy, the culture of the goddess that functioned in complete harmony with nature and was a peaceful and harmonious environment. This theory serves as a basis to the works of Hasso Krull and Riina Grethiel. Both of the authors' works are a mixture of interpretation and creation of myths, semiotic analysis of symbols in Finnic creation myth, and overview of goddess cult history.

According to Tiiu Jaago, author of *The Golden Woman* ("Kuldnaime"), in runic songs "the singer leads the listener into the fantasy fairyland" (Jaago 1993:22). The myths also lead us to faraway places, which does not exist in real life. After analyzing myth in the runic songs of creation, Krull and Grethiel both come to the same imaginative and fantastical outcome. They hand us an ancient story about a great goddess brought to life in today's world. They offer us a safe haven under the wings of the Great Goddess. They create a new religion for us, that we have not ever been able to experience before. Our new deity is the cosmic mother, great and loving, present in every cell and atom, in every living creature. She lives everywhere around us, she exists in everything – in water, air, plants and space; she is cosmic energy and omnipresent. She is here to help people, especially women in today's society, to create a better future and live happier.

The first chapter of the thesis covers historical overview and gender studies. History section describes the starting point of modern goddess cult – the mythical image of the ancient matriarchy. Nowadays people want to consciously experience the feminine deity and women require highlighting their needs in society. Gender and human rights section describes the progress made in the fight for women's rights in Estonian society. The return of the goddess cult refers to the rise of a women's importance in society, and can be a significant catalyst for standing up for women's rights.

The second chapter describes the pre-Christian goddess motifs in poetry of Uku Masing, mainly found in the collection of poems *Mist from the Toonela River*. Masing uses very different images of goddess in his poetry, she can be a fairy, Mother Earth or dark underworld

goddess. The visionary journeys in Masing's poetry resemble with Grethiel's meditational visions, they both wander around in time and space, and meet the goddess there. Both of the authors are also striving toward certain religious bliss, which is a liberating experience for a human being.

The third chapter describes the overview and comparison of the image of the goddess through creation myth and symbol analysis. The symbols most associated with the Goddess are the serpent, the bird, the egg, the star, the Moon and the hexagon. Both authors agree that the ancient visual symbols belong to the mythical puzzle of the goddess culture. Krull and Grethiel believe that perception of the existence of Goddess depends on the altered state of mind, only that makes her energies directly perceptible.

The fourth and final chapter of the thesis reflects the overview of the image of the goddess from the new religion's perspective. It turns out that Krull and Grethiel create a new myth based on Gimbutas' mythology. Both authors come to realization that the principal deity is not a male, but female. Grethiel's religious viewpoint is New Age, and Krull's is Earth religion (*maausk*) and cosmic Christianity. Grethiel and Krull reach a mutual understanding that people originate from outer space, all that lives is interdependent on each other, all life can continue only in feminine environment, and that the golden age may arrive again.

The modern goddess religion offers the possibility to worship either the different parts of the Great Goddess separately, or just one great goddess who embodies all smaller ones. And for the first time in the history, this can be done without religious limitations. This brings me to the conclusion that goddess religion offers people greater religious freedom than any religion ever before has offered. In general, the goddess cult supports greater freedom of women that comes with the option to live according to their own desires and capabilities and believe in their own power.

To sum up, I can admit that Gimbutas' myth of the ancient goddess culture has become a totally new base of mythical cognition in Grethiel's and Krull's interpretations today. The myth of the ancient goddess culture has altered to the living myth in the 21st century, and inspires religious behaviour. Thus, the new goddess religion has become a scheme by which people can live a better life.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Monika Ambre
(sünnikuupäev: 31.01.1977)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „**Jumalannakujutluse võrdlus teostes Hasso Krulli „Jumalanna pesa“ ja Riina Grethieli „Suure Jumalanna müsteeriumid“**“, mille juhendajad on Lea Altnurme ja Arne Merilai
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 07.05.2015